Ronahî
Şopdara Rastiyê ye
Rojnameya siyasî, civakî û çandî | Jimar :1381 | 31-Gulan-2026 | www.ronahi.net/ku/

Navnîşan
www.ronahi.net/ku/
rojnameyaronahi
@ronahikurdi55
nameronahi@gmail.com
Rojnameya Ronahî
+963 984 370 218

Çêkirina ceran ne tenê pîşeyeke, lê ew parastina nasnamê ye

Hêvî Keleş/ Qamişlo

Welatiyê bi navê Neaman El-Hac Yûnis ku ji bajarê Amûdê ye, bi rêya çêkirin û firotina ceran peyameke çandî dide û mîrateyeke ku di bin şewqa amûrên nûjen de winda bûye, ji nû ve vejîn dike.

Fexar yek ji kevintirîn pîşeyên ku ji mirovahiyê re tê zanîn e. Perçeyên herî kevin ên fexarê vedigerin dora salên 29,000 heta 25,000 BZ, di serdema Paleolîtîk de. Ev pîşesazî paşê li Mezopotamya û şaristaniyên derdorê bi berfirehî pêş ket û di dîroka mirovahiyê de xalek werçerxek girîng nîşan da. Fexar ew yek ji hunerên ku bi pêşketina mirovan ve girêdayî ye, ku dîroka wê vedigere serdemên pêşdîrokî. Ew girêdana di navbera mirovahî û xwezayê de û di navbera mirovahî û civakê de nîşan dide û xuyangeke şaristaniyê ye. Bi rastî, ew rêbaza sereke ya îfadekirina çand û mîrata civakekê ye.

Hunera fexarê, ku ji nifşekî ve tê veguhastin, ji hawîrdora herêmî derketiye û bi awayekî neqetandî pê ve girêdayî bûye, hem wekî huner û hem jî wekî çavkaniya debara jiyanê ji bo gelek endamên civakê xizmet dike. Ev huner wekî mîrateke çandî tê destnîşankirin ku aliyên jiyanê û qonaxên şaristaniyê yên her civakê ku ew lê derketiye holê dihewîne. Ew tevgerên civaka ku jê jêhatiyên ku ew afirandine derketine holê diyar dike û carinan wekî afirandinên hunerî xuya dibin ku ji ber bedewiya xwe ya hunerî ya balkêş di xwestekên mirovan de cihekî girîng digirin. Dema ku em hunera fexarê, ku bi bîr û hişmendiya kolektîf ve girêdayî ye, tînin bîra xwe, em yek ji girîngtirîn nîşaneyên mîrata hunerî ya kevnar tînin bîra xwe, ku ji axê, materyalê afirandina mirovan, hatiye çêkirin.

Di her perçeyek fexarê de, hêmanên xwezayê bi destdanîna çêkerê wê re dicivin, da ku çîrokeke bi hezaran salî çêbikin. Ew hunera fexarê ye, ku jîrbûna xwe ji kûrahiya mîratê digire û jêhatîbûna têkiliya di navbera mirov û hawîrdora wî de eşkere dike. Ev pîşesaziya kevneşopî ne tenê şekildana axê ye, lê belê temsîla nasnameyek çandî û giyanek hunerî ye ku sînorên demê derbas dike. Li yek ji kolanên Amûdê, cereyên ku di dikana Niaman El-Hac Yûnis de têne pêşandan, ji cereyên antîk ên firotanê bêtir in. Ew mîna berhevokek berhemên dîrokî ye ku bîranîna demê diparêzin, çîrokên mirovên ku ji vir derbas bûne vedibêjin, di ax, kevir û bêhna xaniyên kevin de şopa xwe dihêlin. Li vir, bêhna mîratê bi dengê helbestan re tevlihev dibe, Yûnis dike helbestvan, nivîskar û parêzvanê bîranîna bav û kalên xwe.

Her firaxek çîrokeke demek hêsantir û rasttir digirt

Zêdetirî deh salan, Yûnis rojên xwe di nav fexaran û tiştên antîk de derbas kiriye, lê çîrok demek dirêj berê dest pê kiriye, dema ku ew zarokek bû û bi coşek cûda ji piraniya zarokan hûrguliyên xaniyên kevin temaşe dikir. Wî di fexarên antîk de ji amûran bêtir tişt didît, wî hîs dikir ku ew ruhê xwediyên xwe hildigire û dengê dapîr û bêhna tiştên ku di şûşeyên axê de hatî hilanîn diparêze.

Evîna wî ji bo fexaran ne tenê karsaziyek an pîşeyek bû, ew hewesekе jiyanî û xwestekeke kûr bû ku çanda bav û kalên xwe di bîranînên mirovan de zindî bihêle. Wî bawer dikir ku her perçeyek fexar mîna rûpelek ji pirtûkek kevin bû û her firaxek çîrokeke demek hêsantir û rasttir digirt. Di destpêkê de, daxwaza fexar sînordar bû, ji ber ku mirov bi tiştên nûjen ên ji cam û kromê hatine çêkirin re hîn bûbûn. Lêbelê, bi demê re, gelek kesan piştî ku fêm kirin ku feydeyên wê yên tenduristî û xwezayî hene, dest bi vegera fexaran kirin. Tabaq, qazan û qedehên ji axê hatine çêkirin êdî ne tenê tiştên mîratî bûn, lê bûne sembolên jiyana tendurist û xwezaya paqij.

Yûnis bîranînek kevin bi bîr anî ku di hişê wî de zindî maye, diya wî ji wan dixwest ku hin birînan bi axa sor bişon, bi baweriya taybetmendiyên wê yên xwezayî û feydeyên wê yên şîfayê. Ev hûrguliyên biçûk di bîra wî de man, bi salan veguherî baweriyek ku fexar beşek yekgirtî ya çandek e ku mirovan bi axê ve girêdide. Yûnis ne tenê bi rêya fexar mîrate diparêze, ew di heman demê de nivîskar û helbestvanek e ku di peyvan de dirêjkirina tiştê ku ax di bêdengiya xwe de dibêje dibîne. Ew li ser mirovan, sadehiyê dinivîse, mîna ku ew fexarên kevin qedir digire, ku ew wekî şahidiyek ji bo serdemek xweşik dibîne ku ew naxwaze bibîne ku winda dibe. Îro, bi gelek kesan re ku vedigerin ser kirîna tiştên mîras û çandî, Naaman El-Hac Yûnis hîs dike ku xewna wî ya kevin dest pê kiriye pêk were. fexar, ku berê winda bûbû, vegeriyaye da ku dîsa cihê xwe di mal û dilan de bigire, germahiya demên berê û giyanê bav û kalan bi xwe re hildigire.

FERHENGA BIWÊJAN

Se dihewe ew nahewe:
- Bi heman wateyê.

Şev û roj li cem nîne:
- Ji bo kesên her dem dixebitin tê gotin.

Weke kunmoriyê ye:
- Pir dixebitin; sekin bi wan nakeve.

LI SER QÎMET Û ESÎLBÛNÊ

Caw bû kitan, dew bû derman:
- Tiştên bêqîmet biqîmet bûn.

Dema keçel dimire bigulîmor dibe:
- Piştî ku kesek dimire, yan diçe devereke din, yan tiştekî mirov winda dibe, biqîmet dibe.

Dema giya bû kes ne xuya bû dema bû firîk, Hemo û Heso bûn şirîk:
- Dema tiştek heta ku bêqîmet be ti kes lê xwedî dernekeve, lê piştî ku biqîmet dibe, her kes lê xwedî derdikeve, hingê tê gotin.

Dest neçûyê:
- Dil neda; dil qabil negirt.

Dest negirt:
- Bi heman wateyê.

Dîkê çê di hêkê de bang dide:
- Kesê jîr û zana ji piçûktayî ve diyar e.

Dîkê qenc di hêka xwe de bang dide:
- Bi heman wateyê.

Gotina wî li erdê neda:
- Pê li gotina wî nekir; guhê xwe dayê; rêz jê re girt; bi ya wî kir.

Gotina wî nake dido:
- Ji gotina wî dernakeve; guhê xwe didiyê; çi dibêjiyê wisa dike.

Li devê wî dinêrin:
- Guhên xwe didin wî; ji gotina wî dernakevin.

Ma me li erdê dîtiye:
- Ne bêqîmet e.

Min li erdê nexe:
- Qîmetê min neşkîne; xatirê min neşkîne; guhê xwe bide min.

Mirî hene ku hewceyî şînê ne:
- Hin tişt (hin mirov) pir biqîmet in.

Navê wî rakir:
- Qîmet dayê; cihê wî girt.

Rûn bi ser avê dikeve:
- Tiştên esîl winda nabin.

Şalûl û bilbil li ser kavilan naxwînin.
- Kesên biqîmet xwe nadin deverên beredayî.

Zêrê helandî ye:
- Pir hêja ye; bi kêrî her tiştî tê. (Ji bo tiştên biqîmet tê gotin)

Zêrê zer e:
- Mirovekî pir hêja ye; zûbizû xirab nabe; yê baweriyê ye.

Zêr li zikakan winda nabin:
- Kesê hêja (yan jî tişta hêja) bêxwedî namîne.

Zêr zengê nagire:
- Tiştên esîl xirab nabin.

Ji Pirtûka Ferhenga Biwêjan Ya Diyar Bohtî

Sudoku: Bersiv 76

2	3	5	8	1	7	9	4	6
9	4	8	6	5	2	1	7	3
1	6	7	3	9	4	5	2	8
3	7	9	4	8	5	2	6	1
8	2	1	9	6	3	4	5	7
6	5	4	7	2	1	8	3	9
7	1	2	5	3	8	6	9	4
5	9	3	1	4	6	7	8	2
4	8	6	2	7	9	3	1	5

Sudoku:Pirs 77

1				9				
	3				4		8	6
6	4	2				7		
2			4					5
		3	6		1	9		
7					5			4
		6				5	7	2
5	2		9				4	
				5				1

Rewşa zimanê Kurdî li çar parçeyên Kurdistanê

Her çend dewletên dagirker bi qedexekirin, asîmîlasyon û siyaseta înkarê dixwazin zimanê Kurdî ji holê rakin, lê zimanê Kurdî bi têkoşîna gelê Kurd li çar parçeyên Kurdistanê tê parastin.**R-7**

Bilindbûna ava çemê Firatê gefa lehiyan li Reqa û Dêrazorê çêdike

Piştî vekirina Tirkiyê deriyên bendavên xwe, ava çemê Firatê bi awayekî zêde bilind bû, di encamê de gelek gund û bajarokên Dêrazorê û Reqayê di bin avê de man. Herwiha zerareke mezin gihaşt zeviyên çandiniyê.**R-8**

Di Gulanê de; Girtina 7 jinan li Rojhilatê Kurdistanê û Îranê

Li Rojhilatê Kurdistanê û Îranê pêla girtin û tepeserkirinê ji aliyê rêjîmê ve li ser gel û jinan ji tirsa rûdana serhildaneke nû, tê domandin. Di heyva Gulanê de ji aliyê rêjîmê û îstîxbaratê ve 7 jin hatin girtin û çarenûsa wan ne diyar e.**R-2**

Ronahî
Şopdara Rastiyê ye
Rojnameya siyasî, civakî û çandî | Jimar : 1381 | 31-Gulan-2026 | www.ronahi.net/ku/
Nirx: 500 L.S

KURD XWEDIYÊN AXÊ Û HEVKARÊN AVAKIRINA SÛRIYÊ NE

Beriya avabûna Sûriyê bi sedê salan gelê Kurd li ser vê xakê jiyan kirine û hebûna xwe parastine. Piştî damezrandina Sûriyê jî Kurdan di avakirina jiyana civakî, aborî, siyasî û çandî de roleke mezin lîstine. Lê her dem Kurd li Sûriyê bi siyaseta înkar, zordarî û pişaftinê re rû bi rû mane. Li hemberî wê jî, têkoşîneke pêhempa dane meşandin. Aştiya Sûriyê bi qebûlkirina mafê rewa yê Kurdan pêkan e.**R-4**

Pênûsa Zelûx Bekir amûreke hêzdar e ji bo têkoşînê

Jina nivîskar Zelûx Bekir ne tenê çîrokan vedibêje, lê di heman demê de bûye dengê kesên bêdeng û guherînera hişmendiya civakî. Pênûsa wê amûreke hêzdar e ji bo têkoşînê. Ew bi nivîsên xwe sînorên kevneperestiyê derbas dike...**R-9**

‘Divê gelê Kurd li dengê rastiyê xwedî derkeve’

Rêveberê Navenda Mîtro ya Azadiya Çapemeniyê li herêma Kurdistanê Rehman Xerîb diyar kir ku li Rojhilata Navîn herî zêde binpêkirin li dijî gelê Kurd tê kirin û wiha got: “Divê gelê Kurd li dengê rastiyê xwedî derkeve û kesên ku dengê gelê Kurd digihînin cîhanê biparêzin. Ev yek jî wê di rêya parastina rojnamavan de were kirin."**R-5**

Jin hîmên siberoja me ne
Bêrîtan Xalid R-2

Sêgoşeya ku aboriya şer a Îranê ser piyan digire
Pêjder Altan R-6

Hêza vegêranê
Remezan Olçen R-9

Di Gulanê de; Girtina 7 jinan li Rojhilatê Kurdistanê û Îranê

Li Rojhilatê Kurdistanê û Îranê pêla girtin û tepeserkirinê ji aliyê rêjîmê ve li ser gel û jinan ji tirsa rûdana serhildaneke nû, tê domandin. Di heyva Gulanê de ji aliyê rêjîmê û îstîxbaratê ve 7 jin hatin girtin û çarenûsa wan ne diyar e.

Esma Mistefa

Di nava kirîza heyî ya ku li Îranê tê jiyankirin de û ji tirsa lidarxistina serhildaneke neteweyî ya ku dengê jinan dike ye, makîneya tepeserkirinê ya rêjîma Îranê careke din lez daye xwe. Nirxandinek li pêla dawî ya girtin, cezayên dijwar û nezelaliya berdewam ji bo xwepêşanderan stratejiyeke ewlehiyê ya zelal eşkere dike: Ew jî girtina jin û keçên ciwan wekî kesayetên pêşeng di civakê de ji bo afirandina çavtirsandina pêşîlêgirtinê ye.

Dezgehên ewlehiyê bi zanebûn rewşa "nezelaliyê ango ne bawerkirinê" wekî amûrek îşkenceya spî bi rêya girtinên keyfî û mehrûmkirina mafê darizandinê li ser girtiyan re bi kar tînin. Ev rêbaz, ji bilî zexta zêde li ser girtiyên siyasî, derûn û aramiya malbatên wan hedef digire.

Îtîrafên dawî yên rayedarên leşkerî yên payebilind ên di nav rejîmê de yên li ser girtinên berfireh, bi serê xwe delîlên wê rastiyê ne ku rayedar civakê wekî bermîlek barûdê ya amade ji bo teqînê dibînin.

Girtina Farûzan Îslamî, mamosteya Îngilîzî li Urmiyê

Di berdewamiya reftara xwe ya li dijî çalakvanên sivîl de, roja Çarşemê 13'ê Gulana 2026'an, hêzên ewlehiyê yên rejîmê bêyî biryara dadgehê Farûzan Îslamî, jineke Kurd û mamosteya Îngilîzî li bajarê Urmiyê girtin û birin cihekî nenas. Her ku roj di ser vê girtinê re derbas dibin, tu agahî li ser sedemên binçavkirinê, sûcdariyên li dijî wê, û cihê ku ev keçik lê tê girtin nayên zanîn, ev yek bûye sedema fikarên li ser rewşa tenduristiya wê.

Çar meh li ser nediyariya ji bo Meryem Nûrî, hevjîna yek ji qurbaniyên xwepêşandanên Meşhedê

Meryem Nûrî, yek ji girtiyên serhildana Çileya 2026'an, nêzîkî çar meh piştî girtina xwe (14'ê Çileya 2026'an) di rewşek nezelal de û ji mafê darizandineke adil bêpar li Beşa Arameş a Girtîgeha Wekîlabadê ya Meşhedê di girtîgehê de dimîne. Girtina wê tenê çend roj piştî ku mêrê wê, Aşkan Torabzadeh, di 9'ê Çileya 2026'an de ji aliyê hêzên hikûmetê ve hate hedefgirtin û kuştin, pêk hat. Rayedarên dadwerî yên li Meşhedê bi zanebûn red dikin ku kefaletê bidin vê jinê ku daxwaza edaletê dike.

Cezayê giran û gefa betalkirina hemwelatîbûnê li dijî Zehra Mûsewî li Meşhedê

Dadgeha rejîma Îranê cezayek tolhildanê li dijî Zehra Mûsewî, welatiya Îranî-Efxanî ya 21 salî ku di dema serhildanê de (20'ê Çileya 2026'an) hatibû girtin, da û bi tevahî 10 sal û 6 meh cezayê girtîgehê (4 sal bi bandora tavilê û 6 sal û 6 meh bi şert) lê birî. Tawanên li dijî wê "avakirina komekê" û "tehrîkkirina li dijî ewlehiya neteweyî" bûn. Ji bilî cezayê wê li Girtîgeha Wakîlabadê ya Meşhedê, hêzên ewlehiyê nasnameya Îranî ya jina ciwan betal kirin û gef xwarin ku ew ê hemwelatîbûna wê ji wê bistînin û neçar bikin ku sirgûn bibe, tevî ku ew li Îranê ji dayik bûye û tekane dabînkerê debara malbata xwe ye.

Çalakvana mafên mirovan Xezal Merzban li Tehranê nêzîkî 10 sal cezayê girtîgehê lê hat birîn

Dadgeha Şoreşê ya neheq a Tehranê 9 sal û 8 meh cezayê girtîgehê li çalakvana mafên mirovan a 37 salî Xezal Marzban birî. Ev biryar di demekê de hat ku ew di bin zexteke dijwar de bû ku piştî girtina wê di nîvê şevê de, di 15'ê Çileya 2026'an de ji aliyê îstîxbarata Pasdarên Şoreşê li Tehranê ve, îtîrafên bi zorê bistîne. Hêzên ewlehiyê gef li wê xwarin û xwestin ku ew bêyî sepandina qanûnê ku destûrê dide yekkirina cezayan, tevahiya cezayê xwe yê girtîgehê bikşîne. Tawanên li dijî wê "civîn û komplo", "teşwîqkirina kuştinê" û "propagandaya li dijî rejîmê" bûn.

Girtin û nebaweriya li ser Mandana û Mahsa Stodeh li girtîgeha Şîrazê 50 roj berdewam dike

Bêparhiştina sîstematîk a azadiyê û zordariya li ser kêmneteweyên olî li Şîrazê berdewam dike, bi berdewamiya binçavkirin û nezelaliya du xwişkan, Mahsa Stodeh (25 salî) û Mandana Stodeh (38 salî), ji 50 rojan zêdetir. Herdu xwişk di Nîsana 2026'an de di operasyonên cuda de ji aliyê îstîxbarata Muhafizên Şoreşê ve hatin girtin û ji bo beşa jinan a girtîgeha Adilabadê hatin veguhastin. Ew ji hev cuda têne girtin, û hewldanên berdewam ên malbata Stodeh ji bo eşkerekirina sûc û rewşa keçên wan heta niha bi tevahî bê encam bûne.

10 roj piştî girtina Astî Mihemedî li Bukanê, bi tevahî nûçe li ser çarenûsa wê tune ne

Deh roj piştî girtina Astî Mihemedî, jineke Kurd a 67 salî li bajarê Bûkanê, rewşa tenduristiyê û cihê ragirtina wê hîn jî bi temamî ne diyar e. Hêzên îstîxbaratê bêyî biryara dadgehê ew girtin, tevahiya mala wê lêgerîn kirin û eşyayên wê yên şexsî, di nav de telefona wê ya desta û pirtûkên wê desteser kirin. Qutbûna bi temamî ya peywendiyan tirsek mezin xiste nav malbatê ji bo rewşa fîzîkî ya ew welatiya temen mezin.

Fermandarê Giştî yê Hêzên Ewlekariya Navxweyî desteserkirinên berfireh di nav tirsa xwepêşandanan de qebûl kir

Fermandarê Giştî yê Hêzên Ewlekariya Navxweyî (FRAJA), Ehmed Reza Radan, di roja Yekşemê 17'ê Gulana 2026'an de, tirsa rayedaran ji kapasîteya raya giştî ya ji bo xwepêşandanan piştrast kir û diyar kir ku di mehên dawî de bi hezaran kes hatine girtin, û bi vî awayî bi eşkereyî asta mezin a tepeserkirinê qebûl kir.

Radan, bi armanca careke din gefê li civakê bixwe, îdia kir ku ji destpêka planên rûbirûbûna dawî heta niha zêdetirî 6,500 kes hatine girtin; bîlançoyek şokker ku aliyên berfireh ên binpêkirinên mafên mirovan û tirsa rejîmê ji serhildana din eşkere dike.

Ji Ramanên Jin

Bêrîtan Xalid

Jin hîmên siberoja me ne

Di dîroka Kurdistanê de, rûpelên wê tenê bi navên mêran nehatine nivîsandin. Berevajî vê, jinên Kurd di her serdemê de ne tenê wek dayik an xwişk, lê wek pêşeng, fermandar û parêzvanên axa xwe derketine pêş. Cografya Kurdistanê ji roja destpêkê ya rûdana mejiyê serweriyê û pê ve ew cografya ye ku jin di nava berxwedanê de ne. Di nava herikîna dîrokê de yên ku herî zêde li ber şaristaniya serweran û serweriya mêr rabûn jinên Kurd bûn. Ji parastina eşîra xwe heta bi serhildana li dijî sîstema serwer jinên Kurd her tim di nava xweparastinê de bûn. Li şûna ku dîl bikeve destê dijmin, li şûna ku teslîmî dagirkeran bibin xwe ji zinaran avêtin. Li şûna ku xiyanetê li nirxên xwe bikin berxwedan danî pêşiya xwe û heta dawiyê parastina xwe kirin. Jinên kurd di her qonaxa dîrokê de bûn hêza berxwedanê û pêşengî ji berxwedanê re kirin.
Di dîrokê de berxwedana gelê Kurd nehate nivîsandin, her wiha berxwedana jinên Kurd a ji bo xweparastinê jî nehate nivîsandin. Di demekê de ku zexta qirkirinê li ser xaka Kurdistanê hebû jinên Kurd xwedî li kevneşopî, çand, ziman û jiyana xwe ya Kurdistanî derketin û parastina xwe kirin.Rêber Apo di pirtûka xwe de ya bi navê "Parastina Gelekî" dibêje, "Lehengî, hêz û çalakbûna jinên Kurd ji kevneşopiya wê ya dîrokî tê. Eger em bala xwe bidin ser vê kevneşopiya dîrokî. Îro ez ê behsa çend mînakên jinên berxwedêr bikim ku di warê parastinê de mohra xwe li dîrokê xistine.Dema em li sedsala 19'an dinêrin, em rastî navê Kara Fatma (Fatma Reş) tên. Ew jineke Kurd a ji herêma Mereşê bû ku di şerên dijwar de fermandariya herî kêm 300 siwariyan dikir. Wê nîşan da ku parastina welat ne tenê karê mêran e, lê vîn û wêrekiyê dixwaze.Dîsa di heman sedsalê de, li herêma Soran, Hefse Xanî Neqîb wek mînakeke aqilmendî û parastina civakî derdikeve pêş. Wê ne tenê di warê siyasî de, lê di warê hişyarkirina jinan û parastina mafên gelê xwe de roleke mezin lîst.Lê belê, dema em behsa berxwedana çekdarî û parastina nasnameyê dikin, navê Leyla Qasim di dilê her Kurdekî de vedijî. Leyla Qasim di sala 1974'an de li dijî rejîma Baasê serîhilda. Ew bû yekemîn jina Kurd ku ji bo azadiya gelê xwe hat sêdaredan, lê wê di girtîgehê de jî teslîmiyet qebûl nekir û got: Ez bi mirina xwe dibim sembola jiyana gelê xwe."Heman ruhê berxwedanê di kesayetiya Bêrîtan (Gulnaz Karataş) de gihîşt lûtkeyê. Bêrîtan di sala 1992'an de, li dijî xiyanet û dagirkeriyê heta fîşeka xwe ya dawî şer kir. Wê ji bo ku nekeve destê dijmin, xwe ji zinaran avêt û bi vê çalakiya xwe bû xeta parastinê ya artêşbûna jinê. Di dîroka me ya nêz de jî, cîhan tev de şahidiya berxwedana Kobanê kir. Li wir jinên wek Arîn Mîrkan nîşanî hemû mirovahiyê dan ku jinek dikare li dijî tarîtiya herî mezin a mîna DAIŞ'ê bibe mertal. Şerê jinên Kurd li Rojava, îro di zanistiya "Jineolojî" û dirûşmeya gerdûnî ya "Jin, Jiyan, Azadî" de bûye roniya riya hemû jinên cîhanê.Wek encam, jinên Kurd di dîrokê de tenê şer nekirin, wan civak parast, çand parast û vîna azadiyê zindî hiştin. Ew ne tenê mînakên berê ne, ew hîmên siberoja me ne.

Hişyariyên windabûna cureyên şînatiyan di dawiya sedsalê de

Guherîna avhewayê ne tenê bandorê li ser lawiran dike, lê belê bi deh hezaran cureyên şînatiyan jî ber bi tunebûnê ve dibe, herwiha gefan li ewlehiya xwarinê û oksejînê dike.

Navenda Nûçeyan

Dema ku behsa guherîna avhewayê tê kirin, helandina qeşayê, pêlên germê an jî cureyên lawirên di bin xeteriya tunebûnê de tê bîra gelek kesan. Lê belê, zanyar hişyariyê didin ku şînatî, ên bingeha jiyanê li ser Erdê pêk tînin jî, bi krîzekê re rû bi rû ne.

Ji ber guherîna avhewayê bi deh hezaran şînatî li ber tunebûnê ne

Li gorî lêkolînekê ku di kovara "Science" de hatiye weşandin, hat diyar kirin ku di navbera ji sedî 7 û 16'ê cureyên şînatîan di cîhanê de dibe ku heta dawiya vê sedsalê ji ber bilindbûna germahiyê, guherîna şêweyên baran û berfê, herî kêm ji sedî 90 dê jîngeha xwe winda bikin. Ev nîşan dide ku eger germbûna gerdûnê di asta heyî de berdewma bike, dê nêzî 35 hezar heta 50 hezar şînatî di xeteriya tunebûnê de bin. Tîmeke lêkolînê ya bi serokatiya ekolojîst Xiaoli Dong ji Zanîngeha Kalîforniyayê Davis bi mîlyonan îmitasyonên komputerê bikar anîn da ku pêşeroja nêzîkî ji sedî 18 cureyên şînatîan di cîhanê de binirxînin. Encaman nîşan dan ku rêjeya germbûna gerdûnî faktorek sereke ye ku xeteriya tunebûnê zêde dike.

Berê, zanyaran didîtin ku şînatî dikarin gav bi gav ber bi avhewayên sartir biçin dema ku erd germ dibe, ev yek jî di rêya belavbûna tovan di hewa, av û lawiran de. Lêbelê, lêkolînên nû nîşan didin ku her çend şînatî bi leza herî zêde tevger bikin jî, ev yek têrê nake ku pêşî li xetera tunebûna girseyî bigire. Li gorî pisporan, pirsgirêk di guncavbûna jîngeha xwezayî ya şînatîan de ye. Her cureyek şînatîan ji bo ku parastina xwe bike û zindî bimîne, pêdiviya wê hem bi germahî hem barîna baranê û cureya axê bi hev re heya. Lê bi guhertina avhewayê, ev faktor nema mîna berê bi hev re li heman cihî li hev dicivin.

Lêkolîner Xiaoli Dong kulîlka Tolîp wek mînak dide. Ev kulîlk ji bo mezinbûnê hewceyê germahiyên guncav, barana têr û cûreyek axa guncav e. Lêbelê, guherîna avhewayê dibe sedema guhertina deverên bi germahiyên guncav ber bi bakur ve û deverên bi barana guncav ber bi rojhilat ve, lê ax li heman cîhî dimîne. Di encamê de, jîngeha bêhempa ji bo mezinbûna kulîlka Tolîp kêm dibe.

Ne tenê lawir, lê şînatî jî hewceyê parastinê ne

Lêkolîn nîşan didin ku Arktîk, Deryaya Spî û bi taybetî Awistralya li hember xeteriyê ne, Li Arktîkê, pileya germbûnê ji navînîya cîhanî ku bi rêjeya nêzî çar caran bileztir, bilind dibe. Di heman demê de Awistralya ji ber guhertinên di şêwazên baranê de bi giranî bandor dibe.

Lêkolîneke din ku di kovara "Science"de hatiye weşandin hişyarî dide ku nêzîkî 10 hezar cureyên şînatîan ên kulîlkdar niha di xetereya tunebûnê de ne. giringiya van cureyan ne tenê bi kêmbûna wan ve girêdayî ye, lê di heman demê de xwedî nirxek pêşketinê ne, ku bi sedan milyon sal dîroka biyolojîk a Erdê temsîl dikin.

Di nav van cureyan de, yên navdar hene wek dara "Ginkgo biloba" ku tu cure nêzî wê tune ne, an jî "Tîtan Orm" ku bi bêhna xwe ya taybet û nexweş tê nasîn. Hin cure jî ji bo mirovan xwedî nirxek aborî ya girîng in, wek "Orkîd" ku Vanîliya çêdike.

Pispor dibînin ku di kampaniyên parastina jîngehê de pir caran şînatî ji lawiran kêmtir eleqeyê dibînin. Mirov ji daran bêtir li ser lawirên mezin û baskdar disekinin, tevî ku şînatî di ekosîsteman de roleke girîng dilîzin herwiha xwarin û oksîjenê peyda dikin.

Zanyar hişyarî didin ku kêmbûna mezin a hejmara şînatîan dê bandoreke neyînî li ser ewlehiya xwarinê, madeyên xav û aramiya tevahiya ekosîstemên cîhanî bike. Lêkolîner banga tedbîrên lezgîn dikin da ku emîsyonên gazên germbûna gerdûnî kêm bikin, herwiha hewldanên ji bo parastina cureyên şînatîan ên ku di bin xetereyê de ne xurt bikin.

xetereya mezin a tunebûnê

Lêkolîneran li herêmên belavbûna çend cureyên şînatîên damarî ji bo pêşrojê, model danîne. Ew katagoriyeke ku hema tevahî şînatîên cîhanê temsîl dike, di heman demê de ew yên xwedî tevnên ku av û xurekan vediguhezînin. Herwiha lêkolîneran zêdetirî 67 hezar cure, nêzîkî ji sedî 18 ji şînatîên damarî yên di cîhanê de naskirîn ne, lêkolîn kirin.

Lêkolîneran dîtin ku di navbera ji sedî 7 û 16 ji van cureyan, dibe ku ji sedî 90 ji belavbûna xwe winda bikin, ev yek dihêle ku bi xeteriya tunebûneke mezin rû bi rû bimînin. Wekî dara hesinî ya "Catalina", ku dareke nadir e cihê wê eyaleta Kalîforniyayê ya Dewletên Yekbûyî ye; herwiha "Tehleb Sunbula" ya Şîn ku girêdayî rêzeşînatîên ku dîroka wê vedgere zêdetirî 400 milyon sal. Di heman demê de nêzî sêyeka cureyên "Ekalîptusê", yek ji komên şînatîan ên herî navdar li Awistralyayê ye.

Lêkolîner piştî lêkolîna bi milyonan tomarên têkildarî cihên şînatîan, herwiha senaryoyên belavbûna gazên germbûna gerdûnî ji bo serdema ji sala 2081 heta 2100'an gihîştin van texmînan.

Lêkolîneran diyar kirin ku jîngeha şînatîekê ne tenê cihekî erdnîgarî li ser nexşeyê ye, lê komeke ku tevahî şert û mercên pêwîst ji bo domandina jiyana wê dihewîne, wekî germahî, baran, ax, karanîna erdê û faktorên xwezayî yên wekî sî (Zil).

Jonna Wang, lêkolînerek li Zanîngeha Yale û Xiaoli Dong, profesorek zanist û siyaseta jîngehê li Zanîngeha Kalîforniyayê, Davis, wiha şîrove kirin, "Ew dikare wekî hewldana şînatîan bi pêveka avhewayê ya livbar re bigihîjin hev, her ku germahî bilind dibe, gelek cure dikarin ber bi bakur an bilindahiyên bilindtir ve biçin da ku di germahiyên guncav de bimînin, were hesibandin." "Lê germahî tenê beşek ji çîrokê ye.

Wang û Dong beşdarî lêkolîna ku di kovara Science de hatiye weşandin bûn

Lêkolînê destnîşan kir ku guherîna avhewayê li gelek deveran hevgirêdana şert û mercên hawîrdorê yên guncav kêm dike, bi vê yekê qadên kêmtir dihêle, tê de hemû şert û mercên pêwîst ji bo zindîmana cureyên şînatîan lê peyda dibin.

Belavbûna şînatîan bi gelemperî di nav nifşan de bi rêya tovan ku ji hêla hewa, av û lawiran çêdibe. Lê dema ku lêkolîneran di navbera senaryoya belavbûna rastîn bi senaryoyek din re hevsengî kirin, ku tê de şînatî dikarin bigihîjin her jîngehek nû ya guncav, rêjeyên tunebûnê pir dişibiyan hev.

Wang û Dong gotin, "Ger pirsgirêka belavbûna hêdî faktora sereke bûya, wê demê destûrdayîna belavbûna bêsînor divê xetera tunebûnê pir kêm bikira. Lê me ev yek nedît."

Wang û Dong zêde kirin ku ev encam ji bo hewldanên parastina jîngehê pir girîng e. Ger belavbûna sînorkirî faktora sereke be, wê demê stratejiyên wekî veguhastina bi alîkarî, ango alîkariya cureyan ji bo veguhestina deverên nû, dikarin beşek mezin ji pirsgirêkê çareser bikin. Lê eger guherîna avhewayê mezinahiya giştî ya jîngehên guncav kêm bike, wê demê tenê alîkariya veguhestina cureyan dibe ku têrê neke.

Bandorên çaverêkirî li gorî herêman tê guhertin. Şînatîên li Arktîkê yên ku li hember sermayê jiyan dikin, dibe ku jîngehên xwe winda bikin ji ber ku deverên herî sar kêm dibin, di heman demê de li herêmên hişkesalî, di nav de hin deverên rojavayê Dewletên Yekbûyî ji ber hişkesaliyê, kêmbûna şilbûna axê û şewatên daristanan bi xetereyên zêdetir re rû bi rû ne.

Li peravên başûr û rojhilatê Awusturalyayê, xetên peravê bi xwe dikarin şiyana veguhestina şînatîan ber bi herêmên qutbî ve sînordar bikin.

Li hember vê yekê, lêkolînê dît ku cihêrengiya şînatîan a herêmî dibe ku derdora ji sedî 28 ji rûyê erdê zêde bibe, ji ber ku cureyên şînatîan ber bi deverên nû yên guncav ve diçin, di nav de beşên ji deverên tropîkal û subtropîkal, ku barana zêde dikare şert û mercan ji bo cureyên din guncav bike.

Lêkolîneran ev diyarde wekî "Ji nû ve belavkirina gerdûnî"bi nav kirin, ku tê de hin cure ji beşên qada xwe ya dîrokî winda dibin, hin cureyên din jî diçin deverên nû, lê wan tekez kir ku destkeftiyên herêmî nayê wateya ku rewşa şînatîan li seranserê cîhanê baştir dibe.

Ev veguherîn dikarin bibin sedema derketina holê ya "civakên şînatîan ên nû", komên şînatîan ku di dîrokê de bi hev re jiyan nekirine, lê dê cara yekem dest bi têkiliyê bikin. Lêkolîneran diyar kirin ku ew heya niha nizanin ka ev têkilî dê çawa pêşbikevin.

Bingeha piraniya ekosîsteman

Şînatî bingeha piraniya ekosîstemên bejayî pêk tînin, karbonê hildigirin, axê tesbît dikin, piştgiriya jiyana bejayî dikin, xwarin, dar, derman û materyalên din peyda dikin. Ji ber vê yekê, guhertinên di cihêrengiya şînatîan de dikarin bandorên guherbar li ser xweza û mirovan bikin.

Wang û Dong gotin, "Ger guherîna avhewayê rûbera şînatîan kêm bike, dibe ku ekosîstem kêmtir karbondîoksîtê ji atmosferê bimijin, ku ev yek dikare germahiyê zêde bike. Ev yek çerxek xerab diafirîne ku tê de guherîna avhewayê zirarê dide şînatîan, di heman demê de kêmbûna rûbera şînatîan û hilberînê guherîna avhewayê hîn xirabtir dike."

Wang û Dong wiha zêde kir: "Di dawiyê de, parastina cihêrengiya şînatîan ne tenê parastina xwezayê ye, lê di heman demê de parastina ekosîstemên ku piştgiriyê didin civakên mirovan e jî."

Xençera li pişta Kurdan...Xiyanet!

Volqan Elî

Sal, B.Z. 550... Bûyer bi kurt û kurmancî ev e: Qeyzerê Medan Astiyages, bi îhtimaleke mezin zêde zêde heqaret li serfermandarê xwe –xizmên hev ên nêz in jî- Harpagos kiriye. Ew pir êşandiye. Wisa dixuye ku cihnîştiyên Qesra Medan jê nerehet bûne. Harpagos pêwendiyê li cem Axamenîtan datîne. Keça Astiyages Madana, bi yek ji navdarên Axamenîtan (Kambiyeses) re zewicî bûye. Vaye Kîrosê bi nav û deng kurê wî ye. Harpagos xwe digihêje Kîros, ber bi şer ve dehf dide. Astiyages li cem artêşa xwe, li beramberê Kîros dikeve şer. Lê belê Harpagos bi dekûdolabekê, dike ku Astiyages êsîr bikeve destê Kîrosê Faris.

Piştî dîlgirtinê, Harpagos ji Astiyages re dibêje, “binêre duh tu qral bû, lê îro kole yî. Tu çawa xwe hîs dikî?” Bersiva Astiyages hê jî tê bibîranîn: “Ey nemerd, te îxanet li min kir, te qeyzertiya min têk bir. Qet nebûya tu bihata şûna min. Te ev jî nekir, hema te yê keyzertiya min ji Medan re bihişta. Çima te bi ne-merdî bir û da xulamê me Kîros ê Persî?” Ev gotin mîna pêşdîtineke dîrokî ye. Wekî li vir jî tê dîtin, bi riya xiyanetê ‘desthilatdarî’ li ser siniya zêr pêşkêşî Persan hatiye kirin. Ev rastiya ku wekii di genên Kurdan de heyî, bi awayekî sosret her xwe dide der. Bûyerên Enkîdû û Mattîzawa jî, xelekên berbiçav ên beriya vê bûyerê ne. Em ji bîr nekin ku Pers ji bo Astiyages dibêjin “Azhî Zahak” û Zehakê li vir jî yan jî Dehak, sembola xerabiyê ye. Tevahî dîroka serweran bi tahrîfatên wisa tijî ne. Lê didin, qetil dikin, ji kirinên xwe re dibêjin qehremanî, berxwedana gelan jî wekî pêxasî û eşqiyatiyê bi nav dikin. Bi balkêşî, tevî 2500 sal di ser re bihuriye jî ev çerx her wisa geriyaye. Eger Vandalên (eşîr û qebîleyên ji bakurê Ewrûpa) ku ji bo nirxên komunal li dijî Împaratoriya Romayê ya koledar şer kiribûn, îro wekî wêrankar derbasî dîroka emperyalîstan bûne. Wê demê bi xwezayî Romayî jî bûne hilgirên (ragirên) medeniyet û şaristaniyê!!!

Helbestvan û Dîroknasê Persan Fîrdewsî dema di Şahnameyê de behsa Rustemê Zal dike, balê dikşîne li ser heman tiştî. Demeke wisa tê ku êdî nifşên Farisan ber bi tine bûnê ve diçe. Yê li welêt herî xurt jî Zal e. Malbata Zal, hêza leşkerî ya desthilatdariyê ye. Rustemê Zal li şûna ku desthilatdariyê bi dest bixe, her çiqasî wekî xizimtî dûrî malbata qral be jî, ji nav wan zarokekî herî nêzî wê nîjadê tîne û li ser texta qraltiyê dide rûniştandin. Bi salan, heta ku ev zarok dibe qralekî gihayî, wî diparêze. Her tim girêdana xwe nîşan dide. Dûvre, ev kevneşopî ji hêla kurê wî Rustem ve dewam bike. Fîrdewsî her çiqasî Rustemê Zal mîna Farisekî dinirxîne jî, damar damarê Kurdan e. Kurd di dîroka xwe ya qedîm de timî bûne leşkerên baş ên hinekên din! Ev kevneşopiya Zal her çendî wekî xiyaneta rasterast a Harpagos neyê nirxandin jî ji bo dijminên Kurdan bûye zemîn û nefeseke xurt!

Dîsa di dîroka Sumeriyan de karektera bi navê Enkîdo heye. Her çendî şexsiyeteke mîtolojîk be jî, ji aliyê hin dîroknasan ve wekî ji gelên Aryenî (dibe ku proto-Kurdek be) tê şîrovekirin. Jêre pêşengî dike ku Gilgameş darberûyên welatê Aryen (yanî Kurdistanê) tev qirbike û bîne bajarê Uruqê.

Em werin li ser mijara ku di serdemên modern de rewşa Kurdan bi çi awayî bûye. Dest berdin ji berxwedanên Kurdan ên di sedsala 19’emîn de, bigire ji Serhildana Şêx Seîdê Kal heta bi têkçûna berxwedana Dêrsimê ya di 1938’an de xiyaneta navxweyî ya Kurdan bi roleke pir mezin rabûye. Yanî eger ne ji Kasimê xayin bûya ti kesî nedikarî kelemce li destê Şêx Seîdê Kal bixe û wî û bi dehan hevalên wî bide ber sêdara dewleta Tirk. Dîsa, ne ji Zeynel û Rayber bûya ti leşkerên M. Kemal nedikarîn xwe bigihînin li ber mewzî-şikefta Elîşêr û Zerîfe, û mîna serê Hz. Hisênê li Kerbelayê, serê wan ji laşên wan veke û pêşkeşî fermandarên Tirk bike!

Herî dawî; ji salên 1982-83 pêde şervanên gelê Kurd çiya û baniyên Başurê Welat li dijî dagirkeriya Tirk kiribûn wekî stargehên Kelha Dimdimê. Lê belê hezar mixabin bû ku kurmê darê ji darê bû. Kurmê Dara Kurdan bi her rê û rêçên çiyan dizanîn. Ew bûn ku li Zandora, Mam Reşo, gelek stargehên şervanên azadiyê, ketin li pêşiya leşkerên Tirk bi jehrên ku tu dilnadî biavêjî mişkan, bi sedan keç û lawên Kurdan dane xeniqandin. Hem jî ne bi mirineke ji rêzê, cîgera wan teqiya, bêhn li wan çiqiya û heta bi şaneya xwe ya dawî heliyan… Paşê destê xwe dane destê Mehmetçik-leşkerên Tirk û bi qemîreyên xwe şikeftên şervanên azadiyê kişandine. Bêyî ku şermûfedî jî bikin ev dîmen dane li ser şaşê hin telewziyonên têne zanîn. Ku leşkerên qehreman ên Tirk keç û lawên Kurd çawa mişaxtîkirine dojehê (!)

erdên Başûrê welatê me Kurdan çawa ku malovaniya gelek hêzên welatperêz kiriye, me gotibû ku ji salên 1982’an pêde ji bo şervanên Tevgera Azadiyê jî bûne war. Bi taybetî nêzîkî nîv sedsalê komên gerîla û civaka Başûrê welêt di nav hev de jiyaye. Ku ev rewş di deh salên dawî de ji hêzên dagirker û Kurmê Darê yên xiyanetkar re bûye derfeteke mezin. Bi riya tora îstixbaratê xwe gihandiye şervan û fermandarên Tevgera azadiyê û koordînatên wan daye hêzên dagirker ên Tirk. Di encamê de bi sedan şervan û pêşengên Tevgera Azadiyê yên wekî Doğan, Kawa, Sînanê Sor, Serhed, Egîd Xerzan, Rıza Altun, Ali Haydar Kaytan (Fuat), Şukrî Serhed, Dr. Hogir, Helmet (Diyar Xerîb), Gulustan Tara, Kemal û çendîn çendîn têkoşerên din ên gelê Kurd şehîd bûne.

Qasim Engîn yek ji van têkoşêrên azadiyê bû ku salvegera şehadeta wî nêzîk dibe. Qasim wekî gelek hevalên xwe yên din xwediyê gelek taybetmendiyên cuda bû. Yek ji taybetmendiyên wî jî perwerdekirina hevalên xwe li ser dîroka Kurdistanê bû. Dema me ev nivîs girte dest ji fikr û ramanên wî yên ronak rasterast me feyde girt. Mijarek ku wî herî zêde bal kişandiye li ser jî xiyaneta nava Kurdan bûye; hezar mixabin e ku 27’ê Gulana 2020’an bi îstixbarata ku hêzeke herêmî dayî dema bi xebata perwerdeyê ve çûye, di encama lêdana balafirên kişfê yên dagirkeriya Tirk de tevlî karwanê şehîdên Kurdistanê bûye.

Bi hişmendiya ‘Zimanê me rûmeta me ye’ gelê Kurd têkoşînê dike

Leyla Amûdê

Weke ku tê zanîn di mijara îndîmaj û temam kirinê de, pirsgirêka Ziman û nasnama Kurdî her berdewam dike û wiha bi hesanî jî wê neyê çareser kirin, ji ber ên ku me 200 sale înkar dikin ji bo xwe, helekî zor û zehmet dibinin ku me jî weke xwe bibinin. Û ev hişmendî jî gelek xerabkarî çêdike û pirsgirêkên gelan pir zehmet dikin. Ziman û çand mijarên herî serekene ji bo miletan û ger ku ew neyê çareser kirin, naxwe wê tu tiştek neyê çareser kirin û wê hemû mafê wan jî werin binpêkirin û qala; çareseriyê jî kirin wê xeyal, meyal be.

Û tişte herî sereke û girîng jî zimane, ji ber ku ziman û çand hêmanên sereke ne ji bo pêşde çûna gelan; ji xwe ziman û çand nasname û hebûna gelan temsîl dike û wan; diwarê şaristanî de jî bipêşde dibe. Ger ku tu ziman û çanda gelekî qedexe dike têye wê wateyê ku tu jêre, xeberdanê qedexe dike ji ber ku wê demê bê ziman û çand dimîne. Ger ku miletek bê ziman û çand bimîne dibe koleye, ji ber ku mirovên kole bê zimanin û weke kut ê zanîn gelê Kurd ziman û çanda xwe; parastiye û dinava hest û hişê xwe de veşartiye û niha, jî weke mirovekî tî û birçî li ziman û çanda xwe diğere.

Ez bixwe weke takekes dema ku qala zimanê Kurdî û fermiyeta, wê li cem min tê kirin ez pir hêrs dibim ji ber ku desthilatdar û nexasim jî serwerên; li ser xakniştmanwiha nêzîkatî; raber dikin ku em ji derve hatine û em hovin û tiştekî nizanin, lê gerek ew li rastiya xwe vegerin û bizanin ku ew bi xwe ji derve, hatine û me Kurdan hevaltî, dostanî û cîrantiyeke pir xurt bi wan re meşadiye. Hîna jî em hewildidin ku em bi wan re dost, hevaltî û xiwşk û biratiyeke, rast bi wan re bidin meşandin û em wekheviyeke hemdemî; jiyan bikin lê mixabin her ew li me diqulibin û me înkar dikin û dema, ku sere xwe li hemberî zilim û zordariya wan hildidin jî me di tevkujiyan re derbas dikin.

Û niha jî rayedarên dewleta Tirk û dewleta Sûriyê, jî heman siyasetê li ser ziman, çand û hebûna me ya netewî ferz dikin û du hilbijartinan; datînin pêşiya me ku yek ji wan înkar, qedexe û talangeriye û ya din jî ewe ku ger em serî hildin wê jiyanê, li me reş û tarî bikin û me di tevkujiyê re derbas bikin. Ji ber ku wan her dîtiye ku li ser hebûna me ya civakî serwer bûne û me jî li cem, xwe weke leşger dîtine her bi wî çavî li me temaşe dikin û dawa; mafê xwe ji wan kirin ji bo xwe weke mirinê dizanin û dîn û har dibin, ji xwe hew maye ku weke Hitler me têxin firinan de.

Û tevî hemû hewildanên Rêber Apo û tevgera azadiyê jî dewleta Tirk, her ji miletê Kurd tenazilan dixwazin û mebesta wan jî ewe ku tevgera; azadiyê bi temamî têkbibin. Tekez em ji mafê xwe nabûrin û weke ku çawa fermiyeta zimanê, dayikê ji her netewî re heye wê ji netewa me re jî hebe û em ji hemû miletan zêdetirin; em 60 milyon Kurd hene û em neteweke resen û dîrokî ne. Ji xwe ji bo her gelekî mafê wan heye ku zimanê xwe, yê dayikê fermî bikin heye û em jî dixwazin zimanê xwe li hemû; cîhanê fermî bikin ji ber ku em li hemû cîhanê belav bûne, ji xwe sedema belav bûna me jî dewletên navendî ên cîhanê ne û gerek bi berpirsiyariya xwe rabin! Ev 200 sale ku em weke miletê ji 60 milyonî li her devera cîhanê, şerpeze bûne û li her deverê jî em raserî qirkirinê tên.

Em ji peymana Sayks- Bîkot bigirin dest û heyanî Lozanê biçin û ji wir, jî em biçin heyanî komploya navnetewî a sala 1999 an de ku li ser; Rêberê gelê Kurd Abdullah Ocalan dane pêkanîn û hîna jî gelê Kurd, ji wan peymanan bi ser hişê xwe ve nehatibû careke din komployeke, cîhanî pêkanîn. Û niha jî hêzên Ewropa yên navendî hewildidin ku bi destekdana, Receb Teyip Erdogan pêvajoya çareseriya aşîtî û civaka demokratik; ku Rêber Apo daye destpê kirin vala derxînin û careke din şer û mehşerê, li ser gelan ferz bikin ji bo ku careke din xwedî rol bibin û ji ser erd û binerde, herêmê bikişînin û talan bikin.

Em jî weke gele herêmê herêm, çand û zimanê xwe diparêzin û mafê, meye parastina ziman, çand û xaka xwe ji xwe dewletên Ewropa her navî; li me dikin û her tiştî layiqî Rojhilata Navîn û xelkên Rojhilata Navîn dibinin. Her dem jî pêdiviya wan bi me heye û her dibin navê hewar û alîkariyê de, derbasî herêmên dibin û herêmê hemû tevlihev dikin û li pêşiya çareseriyê jî ew dibin engel û kesên; bê îrade û tirsonek ji xwe re bikar tînin û weke darikê hewdelê tevliheviyê çêdikin.

Em hew dikarin wê siyaseta qirêj û mijokdarî tehemûl bikin û kêr, gihaştiye hestu û em qebûl nakin emê xwe bikin yek û birêxistin bikin; ji bo ku em mafê xwe bistînin û emê pirsgirêkên xwe dinava xwe de, çareser bikin û careke din ez dibêjim gerek gelê Ereb û gelê Tirk jî vê siyasetê bibinin û çalak bibin; ji xwe dem dema gelaye û gerek em xwe bikin yek û têkoşîn bikin, ji bo ku em weke mirovahî xwe ji komkujî û talanê rizgar bikin. Û tekez wê vîna gelan bi serkeve û bigihêje serfiraziyê.

UN: 9788 sûcên destdirêjiya cinsî di 2025’an de pêkhatine

UN'ê rapora salane ya 17'emîn a sekreterê Giştî li ser tundûtûjiya cinsî di şer de belav kir, tê de hat eşkerekirin ku 9788 sûcên destdirêjiya cinsî di 2025'an de li seranserî cîhanê çêbûne û UN'ê got ku rêjeya destdirêjiya cinsî ya 2025'an ji sala beriya wê bilindtir bûye.

Navenda Nûçeyan

Li nava şerê berdewam ê ku cîhan tê re derbas dibe, jinên li Sûdanê bi taybetî ji tundûtûjiya cinsî û ya li ser bingeha zayendî re rastî xeteriyê tên.

Nûnera Taybet a sekreterê Giştî yê UN’ê Pramila Patten li ser şîdeta cinsî di şer û pevçûnan de, eşkere kir ku di sala 2025’an de derencama sûcên tundûtûjiya cinsî yên têkildarî şer û pevçûnan zêde dibin û destnîşan kir ku hejmara dozên belgekirî li gorî sala borî ji du qatan zêdetir bûye.

Pramila Patten roja 20’ê Gulanê li New Yorkê bi rojnamevanan re axivî û rapora salane ya 17’emîn a sekreterê Giştî li ser tundûtûjiya cinsî di şer de pêşkêş kir, wê diyar kir ku 9 hezar û 788 dozên destdirêjiya cinsî belge kiriye û ev hejmar ji hejmara sala borî du qat zêdetir e.

Wê destnîşan kir ku ev hejmar pirsgirêkê nateyîsîne, ji ber ku xwegihandina deverên şer pir sînorkirî ye, gefên ewlehiyê hene, xeteriya tolhildanê ji xebatkarên mirovî hene û kêmkirina budçeyê jî dibe sedem ku kar zehmet bibe. Pramila Patten tekez kir ku rapor bi awayekî tekûz ji bo belgekirina destdirêjiya cinsî ji hêla çavdêrên mafên mirovan ên UN’ê ve hatiye amadekirin.

Rapora salane ji Çileya 2025’an heta Kanûna Pêşîn a 2025’an vedihewîne, di nav vê demê de 21 welatên şer li wan rû daye vedihewîne û balê dikişîne ser kesên ku beden, hiş û siberoja wan ji ber tundûtûjiya nepejirandî wêran bûye.

Di pêveka raporê ya sekreterê Giştî yê UN’ê de, 77 sazî wekî sûcdarên binpêkirinan hatine tesbîtkirin, piraniya wan aktorên derveyî dewletê ne hejmara wan jî 62 e. Sê aktorên nedewletî û du saziyên hikumetê ji Îsraîl û Rûsyayê di raporê nû de hatin zêdekirin. Hêjayî gotinê ye ku rapora sala borî hêzên Rûsî û Îsraîlî du aliyên ku herî sûc di warê tundûtûjiya cinsî de li pêş bûn.

Tecawiza li Israîl û Filestînê

Rapora Sekreterê Giştî yê UN’ê destnîşan kir ku hêzên çekdar û ewlehiyê yên Îsraîlî di lîsteya sûcdarên binpêkirinan de cih girt, bi awayekî berdewam ên tecawiz û şêwazên din ên tundûtûjiya cinsî li dijî Filistîniyan ev yek ji hêla hêzên Israîlî ve tê kirin. UN di sala 2025’an de karîbû 31 doz piştrast bike, piraniya wan li navendên binçavkirinê, ji bilî yên din li xalên kontrolê û di dema operasyonên leşkerî yên li Xezayê û Şirîda Rojava de qewimîne. Li gorî raporê, di dozê de 14 mêr, 7 jin, 9 kur û keçek hene. Patten got ku ev binpêkirin beşek ji şêwaê tundûtûjiya cinsî li dijî Filistîniyan tê pêkanîn. Herwiha raporê destnîşan kir ku 9 qurbanî rastî tecawiza komî hatine, di heman demê de çar kesên din di bêtirî yek bûyerê de rastî êrîşên dubare hatine. Di raporê de hat diyarkirin ku binpêkirin bi giranî di dema binçavkirin û lêpirsînê de, li 12 cihan, di nav de kampên leşkerî yên Îsraîlê, saziyên xizmeta zindanan û navenda polîsan a Îsraîlê, çêbûne. Pramila Patten diyar kir ku çavdêrên mafên mirovan ên UN’ê hîn jî bi zehmetiyan di warê xwegihandina deverên ku ev pirsgirêk rû didin re rû bi rû dimînin û destnîşan kir ku hin doz piştî ku girtî li gorî peymana Cotmeha 2025’an hatin berdan, pişt rast bûne. Binpêkirin di warê destdirêjiya cinsî de di nav de tecawizkirina bi alavên cuda, tecawizkirina komî, hewldana tecawizkirinê, şîdeta fîzîkî ya li ser organên zayendî, gulebarandina li ser organên zayendî, destdana sîng û organên zayendî, teftîşkirina girtiyan bi awayekî tazî, lêgerîna li qulên laş bêyî buhaneyeke ewlehiyê ya zelal, tazîkirina mirovan bi zorê û gefên tecawizkirinê pêkdihatin.

Rûsyayê

Duyemîn aliyê ku di pêveka rapora sekreterê Giştî yên UN’ê de hatiye navnîşkirin, hêzên çekdar û hêzên ewlehiyê yên Rûsyayê ne. Li gorî belgeyên tundûtûjiya cinsî li dijî girtiyên şer ên Ukraynî û girtiyên sivîl, destdirêjî hatine kirin. UN’ê 310 doz belge kirin di nav de tecawiz, tecawizkirina komî, sunetkirina zayendî, lêxistina darên elektrîkê yên li ser organên zayendî û lêdanên giran ên li ser organên zayendî. Pramila Patten diyar kir ku Rûsyayê ji Tîrmeha 2022’an vir ve bi ofîsa wê re têkilî nekiriye, tevî bangên sekreterê Giştî yên UN’ê ku ji bo tedbîrên pêşîlêgirtinê hatin kirin.

Çîrokek ji Sûdanê

Pramila Patten civîna xwe ya çapemeniyê bi çîrokeke şexsî ji Sûdanê vegot. Wê diyar kir ku di sibehê de peyamek WhatsAppê ji jineke 25 salî ya Sûdanî wergirtibû. Jina ciwan, ji beşa Têkiliyên Navneteweyî derçûbû, ji aliyê çar leşkerên Hêzên Piştgiriya Lezgîn ve ji erebeyê hatibû derxistin û tecawizî komî lê hatibû kirin. Pramila Patten got ku wê jinê pirsî ‘Gelo rapor tenê êşa du welatan vedibêje?’ ev yek bû sedem ku Patten tekez bike ku rapor di çarçoveya gerdûnî de ye û balê dikişîne ser qurbaniyên li gelek deverên şer, di nav de Sûdan, Sûdana Başûr, Komara Demokratîk a Kongoyê, Haîtî û Myanmar. Wê ji rojnamevanan xwest ku tenê li ser dozên taybetî nesekinin û rewşên li herêmên din paşguh nekin.

Şêweyên tecawiza cinsî

Temenê qurbaniyan ji yek salî heta 70 salî bû, di nav wan de kesên astengdar jî hebûn. Jin û keç bi giranî bûn hedef, lê mêr û kur jî rastî destdirêjiya cinsî hatin, bi taybetî di navendên binçavkirinê de. Nûnera Taybet a sekreterê Giştî yê UN’ê Pramila Patten diyar kir ku şîdeta cinsî her ku diçe wekî tektîkeke şer, amûrek îşkenceyê, rêbazekî tepeserkirina siyasî û stratejiyek ji bo teror û kontrola axê tê bikaranîn. Grûpên çekdar ên ne-dewletî û torên sûc şîdeta cinsî bi kar anîne da ku axê û deverên çavkaniyên xwezayî bixin bin destê xwe.Welatên ku revandin û şîdeta cinsî ya bi bazirganiya mirovan ve girêdayî ye bi taybetî Malî, Nîjerya, Somalî, Sûdana Başûr, Sûdan û Sûriyê belav bûne.Li gorî rapora Neteweyên Yekbûyî li Haîtî û Kolombiyayê, komên ku sûcên rêxistinkirî dikin revandin û bazirganiya mirovan bi kar anîn da ku pereyan bistînin, operasyonan bikin û serweriya xwe li ser şîneyên wan herêman bikin.

Bikaranîna girtiyan û komên armancgirtî

Şêwazên tundûtûjiya cinsî li navendên binçavkirinê yên li Lîbya, Myanmar, Ukrayna, Rûsya, Yemen, Îsraîl û Filistînê hatine belgekirin. Mêr û kur pir caran bi îşkenceya cinsî hatine hedefgirtin da ku girtiyan biçûk bikin û agahiyan ji wan bistînin. Pramila Patten hişyarî da ku bi taybetî jin û keçên penaber ên li Komara Demokratîk a Kongoyê, Somalî, Sûdana Başûr û Sûdanê rastî xeteriyê tên.Di raporê de hate destnîşankirin ku belavbûna berfireh a çekan dibe sedema zêdebûna tundûtûjiyê.

Banga UN’ê

Nûnera Taybet a Sekreterê Giştî ya li ser tundûtûjiya cinsî di şer û pevçûnan de Pramila Patten, brifînga xwe bi vî awayî bi dawî kir: “Ev binpêkirin ne tenê bi çarçoveyên taybetî ve sînordar in, lê di çarçoveya gerdûnî de ne, bandora wan wêrankar e û divê werin çareserkirin, ev çareserkirin jî ne li ser muzayedeyên siyasî, hêrsa şeklî û vegotinên pêşwext be, lê di çarçoveya maf, alîkarî û parastina rûmeta qurbaniyan û civakên ketine bin bandora van kiryaran de, ji ber ku pêwîstiya wan bi başbûn û hêviyê heye.”

Kurd li Sûriyê ne mêvan in, şirîkê welat in

Gelê Kurd li Sûriyê ne mêvan in, lê hebûna wan li Sûriyê rastiyeke dîrokî û mafekî xwezayî ye. Ew bi salan li hemberî înkar, bêmafî û zordariyê xwe parastine û ji bo maf, azadî û wekheviyê têkoşîn dikin. Aştiya Sûriyê jî bi qebûlkirina mafên rewa yên Kurdan pêk tê.

Ronahî Sadûn

Hebûna gelê Kurd li Sûriyê mijareke girîng a dîrokî, siyasî û civakî ye li herêma Rojhilata Navîn, ji ber ku Kurd yek ji kevintirîn neteweyên ku bi sedsalan e li herêmê bi cih bûne ne. Tevî vê hebûna dîrokî jî, Kurd di qonaxên cûda yên dîroka dewleta Sûriyê de bi pirsgirêkên têkildarî nasname û mafên çandî û siyasî re rû bi rû mane ku ev yek pirsgirêka wan kiriye mijara nîqaşên navxweyî û herêmî. Gelê Kurd yek ji kevintirîn komên etnîkî yên Rojhilata Navîn e, hebûna wan a dîrokî li ser çend welatan belav bûye, Sûriyê (Rojava), Iraq (Başûr), Tirkiyê (Bakur) û Îran (Rojhilat).

Mafê Kurdan di Sûriyê de, mafekî sereke ye

Hin maf hene ku nikarin bibin mijara tawîz an dengdanê, ji ber ku ew ne diyariyên siyasî yên ji kesî ne, lê belê beşek ji hebûna xwezayî û dîrokî ya gelan in. Di nav van mafan de ya herî girîng mafên gelê Kurd li Sûriyê ne ku divê bi bendên destûrî werin parastin, bendên ku tu piraniya hejmarî an siyasî nikare wan binpê bike. Bi dehê salan e, Kurd li Sûriyê bedela polîtîkayên înkar û cudakariyê dane, ji serjimêriya awarte bigire heya Kembera Erebkirinê, ji tepeserkirina ziman û çanda wan bigire heya înkarkirina hemwelatîbûnê û dûrxistina wan a tevahî ji saziyên dewletê. Ev pratîk ne tesadufî bûn, lê belê biryarên siyasî bûn ku mafê gelê Kurd tune dihesiban. Li gel rastiyên siyasî û leşkerî yên guherbar ên li Sûriyê, eslê pirsa Kurdî neguheriye. Îro jî wekî berê, siberoja Kurdan di çarçoveya lihevkirinên demkî de tê nîqaşkirin, ne di çarçoveya mafên sabît û parastî de.

Hebûna Kurdan a dîrokî li Sûriyê

Kurd li Sûriyê yek ji gelên kevnar û bingehîn yên vê herêmê ne. Hebûna wan ne tenê bi serdemên nû ve girêdayî ye, lê vedigere serdemên dîrokî yên dirêj. Bi sedsalan Kurd li ser axa Sûriyê jiyane, çand û zimanê xwe parastiye û di avakirina jiyana civakî, aborî û siyasî ya herêmê de roleke girîng lîstine. Lê belê Kurd li Sûriyê her tim bi siyaseta înkar, zordarî û bêmafiyê re rû bi rû mane. Di gel van hemû dijwariyan jî, wan hebûna xwe parastiye û heta roja îro wek pêkhateyek girîng ya Sûriyê ma ye. Di heman demê de herêmên ku îro wekî Cizîrê, Kobanê û Efrînê tên nasîn, ji sedsalan ve cihên ku Kurd lê dijîn e û hîna jî lê dijîn.

Di serdemên Îslamî û Osmanî de hebûna Kurdan

Di serdemên Îslamî û Osmanî de jî, Kurd li van herêman bi awayekî xwezayî dijiyan û bi gelên din re jiyana hevbeş ava kirin. Gelek malbatên Kurd di dema Osmaniyan de li ser sînorên Bakurê Sûriyê bicih bûn û di çandiniyê, bazirganî û parastina herêman de rol girtin. Herêmên Kurdî yên Sûriyê di wê demê de bi gelemperî bi herêmên Kurdî yên Anatolya û Mezopotamya re têkildar bûn û sînorên îro hene, hîn nebûn. Piştî Şerê Cîhanê yê Yekem û hilweşîna Împaratoriya Osmanî, herêma Sûriyê ket bin desthilata Fransiyan. Ev serdem ji bo Kurdan wekî gelek gelên din, serdemeke nû bû. Fransiyan di hin deman de hewl dan ku Kurdan ji bo dijberiya neteweperestiya erebî bikar bînin, lê di dawiyê de jî Kurd nehatin nasîn wekî gelê xwedî mafên neteweyî. Herwiha di van salan de gelek Kurdên ku ji Tirkiyê reviyan, ji ber zordariya piştî Serhildana Şêx Seîd û serhildanên din, koçî Sûriyê kirin. Ev koç bû sedem ku nifûsa Kurdan li Sûriyê zêde bibe.

Serxwebûna Sûriyê û hêviyê bidestxistina maf

Di sala 1946'an de, piştî ku Sûriyê serxwebûna xwe bi dest xist, Kurd hêvî dikirin ku mafên wan wekî beşek ji civaka welat bê nasîn. Lê dewletên ku li Sûriyê hatin ser desthilatdariyê, bi taybetî piştî hilbijartina partiya Baasê, siyaseta neteweperestiya erebî hate pêşxistin. Ev siyaset li ser bingeha Sûriyê welatek Erebî ye hate avakirin û gelek pêkhateyên ne ereb, bi taybetî Kurd, hatin dûrxistin.

Bêparkirina ji mafê welatîbûnê û projeya kembera Erebî

Yek ji siyasetên herî giran ku li dijî Kurdan hate kirin, jimartina taybet ya sala 1962'an bû. Di wê salê de dewleta Sûriyê li Parêzgeha Hasekê jimartineke taybet pêk anî û bi sed hezaran Kurd ji mafê hemwelatîtiyê bê par kirin. Gelek malbat bê nasname ma, lewra nikarîbû bibin xwedî milk, hem jî nikarîbûn karê fermî bikin an jî biçin zanîngehê. Ev siyaset di jiyana rojane ya Kurdan de birînek mezin çêkir û heta bi dehsalan bandora xwe domand. Piştre, di salên 1970'î de, projeya ku bi navê "Kembera Erebî" hate nasîn, pêk hat. Armanca vê projeyê ew bû ku herêmên Kurdî yên li ser sînorê Tirkiyê bêne guhartin. Dewletê gelek malbatên ereb anîn van herêman û hewl da ku giraniya nifûsa Kurdî kêm bike. Di encamê de gelek gundên Kurdî guhertin, navên wan kirin erebî û gelek Kurd ji axa xwe hatin dûrxistin.

Têkoşîna li hemberî zordariya çandî û siyasî

Her çend zordarî hebû jî, Kurd di Sûriyê de têkoşîna xwe ya çandî û siyasî domandin. Di şertên dijwar de partî û rêxistinên Kurdî derketin holê. Gelek nivîskar, hunermend û çalakvan hewl dan ku ziman û çanda Kurdî biparêzin. Lê dewletê gelek caran van hewldanan qedexe kir, gelek kes hatin girtin û çalakiyên Kurdî hatin astengkirin.

Di nava Şoreşa Sûriyê de Şoreşa Kurdan

Dema ku şoreşa Sûriyê di sala 2011'an de dest pê kir, Sûriyê ket nav şer û bêserûberiyeke mezin. Di vê şertê de gelê Kurd hewl dan ku herêmên xwe biparêzin û rêveberiyeke xweser ava bikin. Di Bakur û Rojhilatê Sûriyê de saziyên sivîl, hêzên ewlehiyê û rêxistinên civakî hatin avakirin. Di heman demê de, şerê li dijî DAIŞ'ê bû yek ji qonaxên herî giran ên vê serdemê. Di şerê li dijî DAIŞ'ê de, hêzên Kurdî bi taybet YPG'ê YPJ'ê û QSD'ê roleke mezin lîstin. Şerê Kobanê di sala 2014'an de bû sembola berxwedanê. Gava ku DAIŞ hewl da bajarê Kobanê dagir bike, şervanên Kurd bi piştgirîya hêzên hevpeymanên navneteweyî li hember wan rawestan. Ev şer ne tenê ji bo parastina Kurdan bû, lê ji bo hemû cîhanê bû. Piştî wê jî, hêzên Kurdî di gelek herêman de DAIŞ'ê têk birin û şikestina dîrokî ya DAIŞ'ê di Baxozê de pêk anîn. Ev hemû di çarçoveya qonaxa Şoreşa Rojava de, pêk hat û hîn jî têkoşîna vê şoreşê berdewam dike.

Doza Kurd li Sûriyê, mafekî rewa û xwezayî

Doza Kurd li Sûriyê yek ji dozên girîng yên neteweyî û siyasî ye ku salan dirêj di nav şer, zordestî û bêmafiyê de maye. Desthilatdar û hikumetên Sûriyê di qonaxên dîrokî re û heya niha mafên Kurdan wekî "xêrek" nîşan dane, lê ya rast ew e ku mafên Kurdan mafên xwezayî û rewa ne. Mafê ziman, nasnameya neteweyî, çand û beşdariya siyasî tiştên ku ji bo hemû gelan heq in. Kurd ne mêvan in û ne jî komek ku li derveyî civaka Sûriyê ne, ew şirîkên bingehîn ên Sûriyê ne û di avakirina wê de rolê wan mezin bûye. Di demên borî de gelek siyaseta asîmîlasyonê li dijî Kurdan hatin meşandin. Gelek Kurd ji mafê welatiyê bêpar man, zimanê Kurdî li gelek deveran hate qedexekirin û hewildan hebûn ku nasnameya wan were tunekirin. Ev siyaset ne tenê li dijî Kurdan bû, lê li dijî prensîbên adalet û hevjiyanîyê jî bû. Ji ber vê yekê doza Kurd li Sûriyê ne tenê daxwaza mafên neteweyî ye, lê daxwaza azadî, wekhevî û adaletê ye. Lewma çareseriya pirsgirêka Sûriyê bêyî qebûlkirina mafên Kurdan ne mimkûn e.

Aramiya Sûriyê bi wekheviya adaletê pêk tê

Ji bo avakirina Sûriyêke aştiyane û demokratîk, ji bo gihîştina çareseriyeke dadperwer û domdar, pêwîstî bi naskirina pirrengiya neteweyî û çandî ya li Sûriyê û avakirina dewleteke li ser bingeha hemwelatîbûn, dadmendî û wekheviyê di navbera hemû pêkhateyên wê de heye. Herwiha qebûlkirina mafên Kurdan ne tenê ji bo Kurdan girîng e, lê ji bo aramiya hemû Sûriyê jî bingehîn e. Her civakek ku li ser adalet û wekheviyê ava bibe, dê bihêztir û domdtir be. Rewşa Sûriyê ya îro jî vê yekê dixwaze, lewma di vê hikumeta demkî ya Sûriyê ku şûna rejîma Baas girtiye û xwe weke avakerê vî welatî dihesbîne, dûrî siyasetên berê bikeve. Êdî nema tê qebûlkirin siyaset û rewşa Sûriyê weke berê bê meşandin.

Pênûsa Zelûx Bekir amûreke hêzdar e ji bo têkoşînê

Jina nivîskar Zelûx Bekir ne tenê çîrokan vedibêje, lê di heman demê de bûye dengê kesên bêdeng û guherînera hişmendiya civakî. Pênûsa wê amûreke hêzdar e ji bo têkoşînê. Ew bi nivîsên xwe sînorên kevneperestiyê derbas dike, nasnameya jinê ava dike û hestên kûr ên mirovahiyê bi zimanekî estetîk tîne ziman.

Ayşa Silêman/ Dêrik

Di dirêjahiya dîrokê de, peyv her tim bûye sîper û stargeha mirovahiyê. Lê gava ku ev peyv ji dil û hişê jineke nivîskar derdikeve, vediguhere ronahiyeke wisa ku tarîtiya herî kûr a civakê ronî dike. Jina nivîskar ne tenê kesek e ku rûpelan bi tîpan dixemilîne; ew parêzvana heqîqetê, dengê bêdengan û afirînera cîhaneke nû ye.

Nivîsandina jinê, serhildanek e li dijî sînorên ku hatine xêzkirin. Ew bi pênûsa xwe dîwarên zilmê dihejîne û rûmeta windakirî ya mirovahiyê ji nû ve ava dike. Di her hevokeke jina nivîskar de, hûn dikarin hestiyariyeke kûr, daxwazeke mezin a azadiyê û berxwedaneke bêhempa bibînin. Ew êşên civakê di hundirê xwe de dipejirîne, wan di parzûna hiş û hunerê re derbas dike û wekî dermanekî wêjeyî pêşkêşî xwendevanan dike. Yek ji jinên nivîskar ku pênûsa xwe kiriye amûreke hêzdar ji jib o têkoşênê; Nivîskara jin Zelûx Bekir e.

Kurtejiyana jina nivîskar Zelûx Bekir

Zelûx Bekir di sala 1982'an de li bajarê Efrînê jidayîk bûye, wê zarokatiya xwe li kolanên bajarê Efrînê derbas kiriye. Di heman demê de xwendin û fêrbûna xwe jî li wir qedandiye û du salan li Şamê li zanîngeha Şerîa xwendiye, lê ji ber pirsgirêk û kiryarên ku rêjîma Baas ji bo gelê Kurd derdixist ew neçar ma dev ji zanîngehê berdê û vegeriya bajarê Efrînê. Wê qonaxa zarokatiya xwe di nav malbateke têkoşer de derbas kir. Di nav malbata wê de pêwîste kes xwedî kesayet be û divê di hemû cûreyên jiyanê de xwedî li xwe derkeve û bibe xwedî rol, lewma piştî vegera Zelûx Bekir ji Şamê nikarî di hundirê malê de rûnê ji ber kesê ku fêr bûyî bi derdorê re di nav dan û standina de be. Ji ber vê yekê berê xwe da mamostetiyê û

sê salan li gundewarên Efrînê bû mamoste lê mixabin ev yek jî neçû serî û rêjîma Baas bi kiryarên xwe yê qirêj ew ji mamostetiyê dûr xistin, ji ber ku ew keçke Kurd e. Piştî vê qonaxê êdî Zelûx Bekir biryar da ku malbatekî veke û heya sala 2011'an jiyana wê bi mijûlbûna bi malbatê ve bû û di milê kar û xebatê de tevizandinek çêbûbû.

Nivîs û hest

Ew û x wîşkên xwe çanda xwendina pirtûkan ji bavê xwe girtbûn, lewma dema ew refa 9'an bû hevteyê carekî berê xwe didan çand û hunera li Efrînê û pirtûk tanîn da ku bixwînin. Ji wê demê ve hestên nivîsê wek çirûskê di dilê wê de diberiqand. Ev xwendin wek dendikekî ku mejî di milê wêjeyî de vejîn bibe û dest bi nivîsa kurteçîrok, helbestên kurt û hestên xwe bîne ziman. Di sala 2011'an de dema Şoreşa Rojava dest pê kir, ew bi awayekî ferm tevlî kar bû di saziyên ku hatine rêxistin kirin ji bo xizmetên gel û wê cihê xwe di hevseroka meclisa taxa Eşrefiyê di Efrînê de girt. Tê de gelek kar û xebat dan meşandin û dan û standinê wê bi civakê re çêbû, ev yek hêlişt ku bêtir xwesteka nivîsa hestan li gel wê çêbibe. Zelûx Bekir tê naskirin ku kesayeteke ku hertim pênûs û lênûsa wê rêhevala wê ye bi ku ve biçe pêre ye.

Kar û xebatên Zelûx Bekir

Bi destpêka avabûna TEV-DEM'ê li bajarê Efrînê Zelûx Bekir cihê xwe têde girt û bû rêvebera saziya TEV-DEM ya bajarê Efrînê û heft navçeyên wê. Di sala 2014'an de dema Rêvebriya Xweser hatî ragihandin Zelûx Bekir yek ji damezrînerê ragihandina wê bû û cihê xwe têde girt wek cîgira desteya kar û barên civakî, ev yek hîlişt ku di milê nivîsê de kê bimîne lê dîsa jî hewildanên wê hebûn ku bîranîn û cîrokên ku bi wan re derbas dibe binvîse, ji ber ku qonaxa ku ew têre derbas dibûn dîrok bû bi taybet ji bo jina kurd. Sala 2017'an de dema hevpeymana civakî hat guhertin Zelûx Bekir yek ji endamên wê guhertinê bû û ew bû hevseroka komîteya şopandinê ya bajarê Efrînê lê mixabin dema hilbijartin bidawî bûn şerê Efrînê dest pê kir, êdî herkes ket rewşa ewarte û destek dan gel û piştî berxwedaniyeke mezin gel ji Efrînê koçber bû û berê xwe dan Şehba.

Ked û têkoşîna Zêlûx Bekir

Kesên wek Zêlûx ku li Efrînê xwedî ked bû helbet wê ev keda xwe li Şehba jî berdewam bike û bû berdefka perwerdeyê ya herêma Şehbayê. Di wê demê de hizirê Zelûx mîna bîreke dagirtî av lê hat hewceyê derketinê bû, ev qonax ji bo wê gelek girîng bû ji ber ku hertim hîs dikir ku mêjiyê wê pirçiye da ku pirtûkan bixwîne û hewildanên nivîsê jî dikir. Lê ji ber ku ew bû hevseroka kantonê ev yek zextek li ser çêkir ji ber ku kar giran bû nêzî du sal û nîvan ev kar berdewam kir. Her wiha cihê xwe di hevserokatiya desteya perwereyê û hevseroka desteya abûrî de jî li herêma Şehba girt. Êdî di salên dawiyê de biryar da ku li ser nivîsa xwe raweste û dest bi nivîsandina kurteçîrokan kir li ser jiyana gel li Şehba bi taybet berxwedaniya ku jin dike, wek tabloyên jiyanî bû bi şêwazekî wêjeyî di nivîsandin. Di sala 2024'an bi awayekî fermî bû endama Yekîtiya Rewşenbîran jî û ev kurteçîrokên ku nivîsî amade kir da ku wek pirtûk were çap kirin, lê mixabin şerê Şehba dest pê kir û ew êş û keda ku dinvîsand li Şehba ma. Ev yek bû êşek ji bo wê jî ji ber ku dema mirov tiştekî dinivîsê bi hemû hest û xeyalên xwe dinivîse lewma ew nivîsên wê yên ku li Efrîn û Şehba mayîn ji bo wê bû birînek.

Dema derbasî milê Cezîrê bû biryar da ku careke din wê êşa ku tê jiyan kirin binvîse, her wiha 6 mehan cihê xwe di desteya perwedeyê ya bajarê Dêrikê de girt û dest bi xwendin û nivîsandinê kir. Hemû endamên Yekîtiya Rêwşenbîran a Efrînê yekser bûn endamên Yekîtiya Rewşenbîran a herêma cizîrê û wê jî cihê xwe di navenda bajarê Dêrikê de girt, paşê biryar derket ku bibe rêvebera Yekîtiya Rewşenbîran a bajarê Dêrikê êdî jiyan, hizir, hest, pênûsa xwe xist di bin xizmeta nivîsê de. Tevî ku gelek gotar, nivîs, kurteçîrok û helbest nivîsandibûn jî lê berê xwe nadabû tu cihan ku pirtûk û nivîsên xwe çap bike û biweşîne.

Berhemên Zelûx Bekir

Ev berhem, ne tenê encama xebateke pênûsê ye; ew dilopek ji deryaya raman û hestên jineke ku baweriya xwe bi hêza guherînê aniye. Di nav sînorên rûpelan de, hûn ê rastî ne tenê çîrok an ramanan bên, hûn ê rastî giyanekî azad û pênûseke wêrek bên ku ji bo heqîqetê li ber xwe dide. Niha jî dîwanek helbestî amadeye û li ber çapiyê. Li ser berxwedaniya şehba wek pirtûkekî amadeye têde kurteçîrok nivîsandine. Romanek li ser jiyana gel li Efrînê ji sala 2017'an heya sala 2026'an ew jî amadekarî tên kirin da ku were çapkirin. Niha jî amadekarî tên kirin ku romanekî binvîse bi taybet li ser jinê ye. Gelek xeyalên ku Zelûx Bekir jiyan dikir li ser nivîsan man û pêk nehatin, her kes rewşenbîre lê kesên ku bikaribin hestên xwe derxînin kêmin.

Jinek Ji Taxa Me ..

Kurdistan Yûsiv

Di odeyeke reş û tarî de
dergehê jiyanê li canê min digrin
Qeyd û henasan
li ser singa min giran dikin
Ji bêdengîyê
Ez ji sed salî ve mirî me
Deftera min spî ye
destê min di lerize
Bi fermana wan
qelema min
di nav tilyên min de
di bû textekî zuha
Di pencereyekê re
Ew roja ku ba hûr rabû
ba rengê gulan jibîr nekir
Û dengê min weke koçberekî bê rê
Bi bêdengiyeke ker xeniqand
Û buhara min
Stiran û hêsirên min belav dike
Û ji nû ve
Ez xwe li ser deftereke kevn
dinîvisînim
Ez jineke xewnandî me
û şerm digel min di nav pencerayan
bilind bû
Ez jineke dilê xwe zindan kiriye
Di nav ava bîra xwe de bin av kiriye
Ezê herdû baskên xwe jê re vekem
pênosa xwe
Bi rengê şîn
bi rengê agir
Ezê bifirim ezmanekî
bê dawî
Û li ser agir dîlan bikim
dilê min ew helbijartiye
Ew qedera qedexe
Li ser textê rewanekî
ji nihên û tirsê
Ezê bi destê xwe bînim xwarê
wan tiliyên nerm û agirê
bê rehem
Li qirika wî bigerînim
Bê hizir
bê puşmambûn
Ezê wî bi dawî bikim
Û dilopên hêsrê xwe nadim paş
Bi hinek sî
Û bi dengê xwe
yê yekem
û dawî
Ezê hemû zivstanan
bişkînim
Laşê min deftereke têr hêlîn e
pênosa min bazekî bilind di ezmane
xewnên min de di fire..
Hey, henara dilê min
Ew baxê qedexe
navê min li ser texterewanekî ji
bêdengiyê hatiye nivîsîn

Ji min bawerke
ez nikarim helbijêrim
Ez ta dilopa dudiyan ji bêdengiyê di
kûrahiya agir de

Ezê dev ji xwe berdim
Ji ber ku ez ne palewaneke serbaz im
Ez tenê perwaza qelemeke şermezar
im

Pişt re ezê herim esmanan
Tevî şînbûn û ewran bibim
Û
Bibarim ..
Ji nû ve..
Li ser erda xwedê ..ys bê sînor..
Ezê bibarim
Bibarim.

Remezan Olçen

Hêza vegêranê

Mirovahî ji despêkê, heta roja me, her dem hewcedarî hîs kiriye ku xwe bi bîr bîne, ramanên xwe parve bike û cîhana li dora xwe fêm bike. Di vê rêwîtiya dirêj de, amûra herî bihêz a ku mirov dîtiye, çîrokbêjî ye, vegêran e. Berî ku nivîs were dîtin, mirovan li dora agir civat çêdikirin û serpêhatî, tirs û hêviyên xwe bi riya gotinan vedigêran. Ji ber vê yekê, vegêrana çîrokan ne tenê hunerek e, di heman demê de rêbaza herî kevn a parastina bîra civakî û çandê ye.

Zanyarên ku li ser mejiyê mirov xebatan dikin dibêjin ku mejiyê me ji bo têgihîştina çîrokan hatiye sêwirandin. Gava ku em daneyên ziwa an jî statîstîkan dibînin, tenê beşek piçûk a mejiyê me dixebite. Lê dema ku em çîrokekê dibîstîn, mejî wekî ku em bixwe di nava wê bûyerê de bin tevdigere.

Çîrok dihêlin ku em xwe bixin cihê kesên din, bi êşa wan bigrîn û bi kêfa wan şa bibin. Vegêran mirovên ji çand û demên cuda tîne bîra hev û xalên wan ên hevpar derdixe pêş. Tiştên ku bi riya çîrokan tên hînkirin, hêsan nayên jibîrkirin. Çîrok şîretan bi awayekî şirîn û bêyî ku mirov aciz bibe, dide fêmkirin.

Di dîrokê de ji bo her gelekî çîrok hebin jî, ji bo gelê Kurd girîngiya çîrokbêjiyê di asteke heyatî de ye. Kurd gelekî weha ne ku ziman û çanda wan bi sedsalan rûbirûyî qedexe û pişaftinê (helandinê) maye. Di şert û mercên ku pirtûk û saziyên fermî qedexe bûn de, parastina nasnameya Kurdî tenê bi riya çîrokbêjiya devkî pêkan bû.

Dengbêj, çîrokbêj û kal û pîrên li serêkên gundan wekî "pirtûkxaneyên zindî" kar kirin. Çîrokên mîna Mem û Zîn, Siyabend û Xecê, Derwêşê Evdî û Edûlê yan jî çîrokên mîtolojîk û şerên dîrokî ku li şevbihêrkan dihatin gotin, bûn sîwana ku zimanê Kurdî ji windabûnê parast.

Lê belê, îro di sedsala 21'ê de, tenê vegêrana devkî têra parastina vê mîrasê nake. Nivîsandina çîrokên bihêz ji bo gelê Kurd êdî ne tenê tercîhek, erkekî neteweyî ye. Bi çîrokên bihêz em arşîveke mayînde jî ava dikin. Tedî dibêjin; Gotin diçe, nivîs dimîne. Çîrokên ku tên nivîsandin, dibin belgeyên dîrokî yên ku sedsalên din jî winda nabin. Çîrokên me wê me bi cîhanê bidin naskirin; Dema ku Kurd çîrokên xwe yên kûr, êş, şahî û berxwedana xwe bi zimanekî wêjeyî yê xurt binivîsînin û wergerînin zimanên din, cîhan ê li şûna nûçeyên şer, bi giyan û hunera Kurdan bihese. Nivîsandina çîrokan, standardbûn û dewlemendiya pevên Kurdî xurt dike û nifşên nû bi zimanê wan ve girê dide.

Divê em tim di bîra xwe dihêlin ku îro dinya guheriye; em êdî ne tenê li dora agirê gundan, lê li ber ekranên telefon û komputeran rûdinin. Şêwazê çîrokbêjiyê guheriye û ketiye qadekî nû ku jê re "Çîrokbêjiya Dîjîtal" tê gotin. Fîlmên sînemayê, pirtûkên dengî, rêzefîlm û heta weşanên li ser torên civakî jî her yek ji wan mînakên vê vegêrana nû ne. Ji bo nivîskar û hunermendên Kurd, ev qad fersendeke mezin e ku çîrokên xwe bigihînin bi mîlyonan kesan.

Çîrokbêjî, pira herî saxlem e ku paşerojê girêdide pêşerojê. Ji bo gelê Kurd, her çîrokeke ku bi rengekî bihêz tê nivîsandin, keleheke ku bîra civakî diparêze. Heta ku em çîrokên xwe bixwe nevegêrin, dê her dem hinekî din çîroka me li gorî dilê xwe binivîsîne. Ji ber vê yekê, afirandin û qîmetdayîna çîrokên hêja, ronahiyek e ku rêya paşeroja me roşen dike.

Bilindbûna ava çemê Firatê gefa lehiyan li Reqa û Dêrazorê çêdike

Piştî vekirina Tirkiyê deriyên bendavên xwe, ava çemê Firatê bi awayekî zêde bilind bû û di encamê de gelek gund û bajarokên Dêrazorê û Reqayê di bi avê de man. Herwiha zerareke mezin gihaşt zeviyên çandiniyê.

Jîn Hisên/Qamişlo

Herêmên derdora Çemê Firatê, ji nişka ve rastî lehiyan hatin, ku di encamê de hejmarek ji gund û bajarok bin av kir. Ev yek piştî Tirkiyê ragihand ku ew ê deriyên bendavên xwe yên sereke ji bo berdana mîqdarên mezin ji avê veke. Piştî nêzî 15 salan Tirkiyê ev derî vekir, li ser dem, sedemên siyasî û rîskên endezyariyê yên li dora vê gava ji nişka ve, pisên cidî derketin.

Ji ber asta bilind a çem, rêveberiya Bendava Tebqa neçar ma ku deriyên rijandina Bendava Firatê cara yekemîn veke, da ku mîqdarên zêde ber bi xaka îraqê bê berdan. Di nava binavbûna bi dehan ji gund û bajarokên gundewarî, di heman demê de bi hezaran hêktar ji erdên çandiniyê û zeviyan di bin avê de man û zirarên madî yên berfireh li pişt xwe hişt.

Bûyereke dîrokî ji sala 1988’an ve ye

Piştî salên hişkesaliya bi darê zorê û kêmbûna asta ava Çemê Firatê, îro ji nûve çem dîsa dest bi herkînê kiriye. Di bûyerekê de ku ji hêla şêniyan ve wekî dîrokî û bêhempa ji sala 1988’an vir ve tê binavkirin, deriyên rijandinê yên Bendava Firatê piştî ku gol gihîşt kapasîteya xwe ya tam, dest bi vebûna li pey hev kirin.

Ev dîmen nêzî 36 salan ji ber çavên gelê Sûriyê winda bûye, ne tenê veguherandineke ji nikşa ve di rastiya avê ya herêmî nîşan dide, lê belê rêveberiya teknîkî ya Bendava Firatê li hemberî berpirsyartiyeke ji bo birêvebikina avê datîne, herwiha misogerkirina parastina bendavê û avahiyên avî yên derdorê wekî din parastina şêniyan û erdên çandiniyê yên dikevin kêleka çem.

Çima çem ji nişka ve hat dagirtin?

Çavkaniyan eşkere kirin ku ew mîqdara ava ku niha bi rêya çem (binê kanalê) ber bi Iraqê ve tê derbaskirin, bi dehan salan e ji aliyê şêniyên herêmê ve nehatiye dîtin. Ev bê guman ji ber mîqdara barana ku li ser çavkaniyên çem li Tirkiyê barî ye û heya îro jî dibare di heman demê de bi helandina berfê re jî çêbû, ev yek bû sedema zêdebûnek mezin di mîqdara ava ku ji Tirkiyê tê, heta ku gihîşt dora 2400 metrekup di kêliyê de li bajarê Cerablusê li ser sînorê Sûriye-Tirkiyê, piştî ku Tirkiyê berî demsala zivistanê ya dawî kêmtirî ji 300 metrekup di kêliyê derbas dikir.

Wezareta Enerjiyê ya Sûriyê sê deriyên rijandinê bi mîqdara 1500 metrekup di kêliyê li bendava Firatê vekir, wekî cara yekemîn ji berî 30 salî ve.

Di dîmenekî de ku ji aliyê şêniyên herêma Cizîrê ve ji berî 30 salan ve zêdetir nehatiye dîtin, Saziya Giştî ya Bendava Firatê ya Wezareta Enerjiyê şeva Yekşemê - sibeha Duşemê ji ber bilindbûna asta avê sê deriyên rijandina avê li Bendava Firatê vekirin, da ku ewlehî û aramiya tesîsê misoger bike, piştî zêdebûneke berbiçav a herikîna avê ji aliyê Tirkiyê.

Hişyariya girtina tedbîran

Bi vekirina deriyên rijandinê û bilindbûna asta ava Çemê Firatê re, rayedarên peywendîdar û rayedarên awarte rêzetedbîrên lezgîn li seranserê çem, bi taybetî li parêzgehên Reqa û Dêrazorê, girtin.

Saziya Hişyariya Pêşwext ya Wezareta Rewşa Awarte û Karesatan daxwaz ji welatiyên ku nêzî çem jiyan dikin ku van xalan li ber çav bigirin: Bilez ji navçê û derdora çem dûr bikevin. Mal û dikanên li nêzîkî çem û li cihên nizim bilez vala bikin. Zarokan biparêzin û nehêlin nêzîkî avê bibin. Heywan, amûr û traktorên çandiniyê bibin cihên bilind û ewle. Tu carî kelek û pirên axî (yên demkî) bikar neynin.

Zirara li erdên çandiniyê û binesaziyê

Bandorên bilindbûna asta avê li hin deverên çandiniyê yên li rojhilatê Reqayê derketin, ku li wir erdên çandiniyê û zeviyên nêzîkî kanalên avdanê yên kevin û nebikaranîn ji ber rijandina avê di bin avê de mane.

Bilindbûna asta avê bandor li ser binesazî û trafîkê jî kir, bi awayekî demkî tevgera çûn û hatinê li ser pira ku deverên El-Keramê û Maadan ên li qeraxên Firatê bi hev ve girêdide hate astengkirin, ku ji ber asta bilind a avê li hin beşên pirê çal û şikestin çêbûn.

Li Dêrazorê pira axê ya li ser Çemê Firatê, ku bajar û gundewarê wê bi hev ve girêdide, ji ber bilindbûna asta ava çem û pirbûna ava herikî

hilweşiya, nemaze piştî vekirina deriyên rijandinê yên li ser Bendava Firatê li bajarê Reqayê. Ev hilweşîn bû sedema derketina pirê ji xizmetê.

Firat… Di navbera hişkesaliyê û krîzan de

Çemê Firatê çavkaniya sereke ya ava şêrîn li Sûriyê ye, ku di dîrokê de nêzîkî ji sedî 85 pêdiviyên sektora çandiniyê pêk tîne, ji bilî vê yekê çavkaniya sereke ya ava vexwarinê û lawiran e.

Di salên borî de, çem rastî gelek pirsgirêkên mezin ên jîngeh û avhewayê hatiye, ku bi bilindbûna germahiyê û rêjeyên kêm ên baranê li bakur û rojhilatê Sûriyê hatin nîşandan, ev yek bû sedema kêmbûna rêjeya herikîna çemên Firat û Dîcleyê di demên hişkesaliyê de bi qasî nîvê navînîya salane.

Ev guhertin hişt ku dezgehên herêmî, di nav de Wezareta Çavkaniyên Avê ya Iraqê, li ser metirsiya ziwabûna çem hişyariyê bidin, nemaze bi kêmbûna mezin a berhemên çandiniyê, di nav de genim, ku hilberîna wê ji sala 2011’an vir ve heta ji sedî 75 kêm bûye.

Herwiha salên dirêj ên şer bûn sedema kêmbûna dabînkirina ava vexwarinê bi qasî ji sedî 40, ji ber zirara berfireh a binesaziya av û elektrîkê û dabeşkirina kontrolê li ser bendav û tesîsên girîng.

Ji ber nebûna çavkaniyan û lênêrînê, gelek projeyên pêşxistina tora avdanê û dermankirina qirêjiya avê axaftin mabû û bi qasî ji sedî 47 ji nifûsê neçar mabûn ku xwe bispêre çavkaniyên avê yên ne ewle û di demên berê de bibû sedema belavbûna nexweşî û pandamiyan wekî kolerayê ji ber ava qirêj.

Peymanên avê yên bi Tirkiyê û Iraqê re

Çemê Firatê demek dirêj e ku di navbera Sûriye, Tirkiye û Iraqê de bûye mijara nakokiyê, bi taybetî piştî ku Tirkiyê rêzebendên mezin, bi taybetî Bendava Ataturk, ava kir. Di sala 1987’an de, Şam û Enqereyê protokolek demkî îmze kirin ku tê de Tirkiyê pabend dikir ku dê herî kêm 500 metrekup di kêliyekê de av li ser sînorê Sûriye-Tirkiyê berde Sûriyê, heta ku lihevkirinek dawî li ser belavkirina ava Firatê di navbera her sê welatan de çêbibe.

Di sala 1989’an de, Sûriyê û Iraqê peymanek îmze kirin ku ji sedî 58 ji ava Firatê ya ku di nav axa Sûriyê re derbas dibe ji Iraqê re û ji sedî 42 ji Sûriyê re vediqetîne. Lêbelê, di salên dawî de kêmbûnek berbiçav di herikîna avê ya ji Tirkiyê de çêbûye, carinan dadiket 200 metrekup di kêliyê de. Lêbelê, di vê demsalê de zêdebûnek bêhempa çêbûye, ku cara yekem di 30 salan de dîmenê lehiyê vegerand herêmê.

Berdana mîqdarên mezin ji ava Tirkiyê ve

Wezîrê Rewşên Awarte û Birêvebirina Karesatan Raêd Salih, di 26’ê Gulanê de bang li welatiyên parêzgehên Heleb, Reqa û Dêrezorê kir ku li hemberî bilindbûna asta ava Çemê Firatê hişyar bin.

Li gorî zanyariyên ji Saziya Giştî ya Bendava Firatê û Dezgeha Hişyariya Pêşwext, tê pêşbînîkirin ku di demeke nêz de asta çem zêdetirî du metreyan bilind bibe.

Wezareta Enerjiyê ragihand, ji ber zêdebûna ava ku diherike nav bendavê, sê deriyên valakirina avê hatine vekirin. Ev pêngav di nav 30 salên dawî de cara yekem e ku bi vî rengî tê avêtin. Hate diyarkirin ku rêjeya herikîna avê gihiştiye 1500 metre sêcar di çirkeyê de.

Berpiserkî payebilind ê Saziya Giştî ya Bendava Firatê diyar kir ku bilindbûna asta ava çem ji ber berdana mîqdarên mezin yên avê ji Tirkiyê ye. Herwiha destnîşan kir ku Dezgehên Peywendîdar dest bi hevrêziyê kirine da ku ji her zirar an xetereyan dûr bikevin.

Di heman demê de Gerînendeyê Saziya Giştî ya Bendava Firatê Heysem Bekûr ragihand ku li kêleka zêdebûna mezin a herikîna avê ji Tirkiyê, îsal baraneke zêde barî û asta avê ya golan gihîştiye asta xwe ya herî zêde.”

‘Divê gelê Kurd li dengê rastiyê xwedî derkeve’

Rêveberê Navenda Mîtro ya Azadiya Çapemeniyê li herêma Kurdistanê Rehman Xerîb diyar kir li Rojhilata Navîn herî zêde binpêkirin li dijî gelê Kurd tê kirin û wiha got: “Divê gelê Kurd li dengê rastiyê xwedî derkeve û kesên ku dengê gelê Kurd digihînin cîhanê biparêzin. Ev yek jî wê di rêya parastina rojnamavan de were kirin."

Dilîn Ehmed/Qamişlo

Di dema dawî de binpêkirinên li dijî rojnamevanan li Rojhilata Navîn zêde dibin, bi taybetî welatên ku pevçûn û aloziyên siyasî lê hene binpêkirin hîn zêdetire. Gelek rojnamevan li Rojava û her çar perçeyên Kurdistanê rastî binpêkirinan hatine. Herwiha di encama êrîşên hewayî yên li ser herêmê, gelek rojnamevanan şehîd bûne. Ev binpêkirin li ber çavyê tevahiya cîhanê hatine kirin.

Di derbarê rewşa rojnamevanan li tevahî Rojhilata Navîn Rêveberê Navenda Mîtro ya Azadiya Çapemeniyê li Herêma Kurdistanê Rehman Xerîb ji Rojnameya me re axivî.

Binpêkirina mafê rojnamavan

Rehman Xerîb di dstpêka axaftina xwe de wiha got: “Rêxistinên mafên mirovan û rêxistinên navneteweyî li ser binpêkirinan gelek raporên cîhanî bi taybetî li ser Rojhilata Navîn nivîsandine. Raporên ku hatibûn amadekirin piştrast dike ku herî zêde li vê herêmê mafên rojnamevanan tê binpêkirin. Di lîsteya parastina mafan de mijara mafên jinan û azadiya wê li Rojhilata Navîn bi giştî bi taybetî li Sûriyê û Iraqê de her tim ya dawî ye. Lê ew di warê binpêkirin, nebûna şefafiyetê û zordariyê de di rêza yekem de ne. Ev yek jî bi nebûna demokrasiyê li van welatan ve girêdayî ye.”

‘Divê dengê rastiyê were parastin’

Rehman Xerîb destnîşan kir ku li Rojhilata Navîn mafê gelê Kurd yê herî zêde rastî paşguhkirinê tê û wiha got: “Em bûne qurbaniyên dîktatorî û kapîtalîzma parçekarinê, çi bi destê rejîma Eseed, Sedam, an DAIŞ`ê li Sûrê û Iraqê de. Ji bo rûbirûbûna vê zilmê û bidawîkirina tirsa ji desthilatdariyê, divê em li dengê rastiyê xwedî derkevin û kesên ku dengê gelê Kurd digihînin cîhanê biparêzin. Ev yek jî wê di rêya parastina rojnamavan de were kirin.”

Rêveberê Navenda Mîtro Rehman Xerîb wiha domand: “Di demeke wiha tişta herî girîng ku divê were kirin, hawîrdorek guncaw e, ta ku rojnamevan bikaribin bixebitin û azadiyên çapemeniyê li seranserê welat xurt bikin û kûr bikin. Ger em li dijî her êrîşek li ser rojnamevanan tê kirin, rawestin , wê welatê me bi ewletir bibe û dengê rojnamavanan bilind tir bibe. Lê mixabin, gel dikare her tiştî, biaxive, lê ji hevgirtinê ku beşa herî girîng e ku divê ji bo xebat were meşandin, paşguh dikin. Tevî ku hevgirtina Kurdan ewê di hemî astan de têgihîştinên erînî biafirîne û bigihîjîne mafên wan.”

‘Ji bo parastinê bi rêxistinên navneteweyî re peyman û nîqaş tê kirin’

Ji ber ku Navenda Mîtro bi mafên rojnamevanan û parastina wan re eleqedar e, ew dixwaze bi rêya peymana ku di 25`ê Nîsanê de bi Yekîtiya Ragihandina Azad re îmze kiriye, dosyaya binpêkirinên li dijî rojnamevanan veguhezîne formên navneteweyî: “Herêmên Rojava, mîna tevahiya Kurdistanê, rastî gelek binpêkirinên li dijî rojnamevanan tê, bi taybetî ji hêla dronên Tirk û Îranê ve. Ji bo vê yekê bi rêxistinên navneteweyî re gelek peyman û nîqaş tê kirin. Lê tişta zehmet ew e ku li ser her binpêkirinekê hewceyê şahîdan û belgekirinê dikin. Em dixwazin van hemî sûcan, mîna, sûcê hedefgirtina Hêro Gulistan û hevkarên wê ji hêla Tirkiyeyê ve hatin armancgirtin bigirin dest û veguhezînin.”

Li ser dosiya binpêkirinên li dijî rojnamevanan, Rehman Xerîb wiha got: “Me ev mijar bi rêxistinên ku bi mafên rojnamevanan re eleqedar in û Yekîtiya Ragihandina Azad re nîqaş kiriye. Herwiha di hemî konferans, forum û civînên navneteweyî de em van binpêkirinan şermezar dikin û dewleta tirkiyê û ya Îranê yên ku rojnamevanan hedef digirin û dengê wan dipişifînin eşkere dikin. Ev ye li dijî hemî pîvanên navneteweyî ne.”

`Divê dengê rastiyê bilind bibe`

Her wiha li ser girîngiya rêkeftinên di navbera sazî û rêxistinên ku bi karûbarên rojnamegerî û medyayê ve mijûl dibin wiha got; “Em wekî rêxistinên Kurdî, pêwîstiya me bi pisporên medyayê heye. Lewra di rewşên wiha de divê rojnamevan bi baldarî û zanebûnê tevbigere, ta ku gotinên nefretê û êrişên di rêyra medyayê red bikin. Divê em karê rojnamegeriyê yê ku banga aştiyê dike û li ser pirsgirêk û mafên jinan dixebitin, dewlemendtir bikin. Herwiha divê rojnamevan ji bo pêşxistina van hemî waran werin perwerdekirin û divê rojnamevan li ser mijarên nû yên wekî medyaya jîngehê werin perwerdekirin.”

Rêveberê Navenda Mîtro ya Azadiya Çapemeniyê li Herêma Kurdistanê Rehman Xerîb wiha dawî li axaftina xwe anî: “Ev peyman dê ji bo me asoyên nû vekin da ku em êşa rojnamevanan ragihînin û mafên wan biparêzin. Me dît ku Rojava di bin agir de ye û ji aliyê terorîstan ve tê êrîşkirin, lê dema ku min serdana wê kir, min aramî, aştî û mirov bi kêfxweşî dijîn, dît, ev yek jî vê diyar dike ku ragihandinê dijber rastiyê berovaj dikin. Lewra emê jî dê di riya ragihandina xwe hewil bidin dengê heqîqetê bilind bikin rastiyê ragihînin.”

Amûrên Dagirkeriya Nerm: Çawa Sûriye Tê Parçekirin?

Cemîl Xoce

Şerek tê kirin bêyî ku guleyek bê avêtin, bêyî ku tankek jî pêşde biçe. Şerek bi ximav, mohr û belgeyan tê kirin. Destekî bêdeng parçe parçe erdê Sûriyê dikire. Ev yek jî bi pejirandineke navxweyî ya gumanbar û çirayeke kesk a navneteweyî ku nîşan dide ku Sûrîye bûye xenîmeteke ku ji hêla hêzên mezin ve hêdî hêdî tê parvekirin e.

Kirîn dagirkeriyê temam dike

Ji bo têgihiştina giraniya tiştê ku îro diqewime, divê ew di çarçoveya tiştên ku beriya wê qewimîne de were nirxandin. Tirkiyeyê têkiliya xwe bi axa Sûriyeyê re bi peymanên kirînê dest pê nekir, lê bi tankan. Di sala 2018’an de, wê Efrîn dagir kir. Bi deh hezaran niştecihên wê yên resen bi darê zorê derbider kirin. Li şûna wan çeteyên alîgirê xwe û malbatên wan bi cih kirin. Piştre di sala 2019’an de, bi dagirkirina Serê Kaniyê û Girê Spî re, ev herêm jî li nexşeya de factoya Tirkiyeyê ya di nav axa Sûriyeyê de zêde bûn. Ew dever jî heta niha di bin kontrola komên çekdar de ne û hîn jî fermanên xwe ji Tirkiyê digirin. Li wan deverên dagirkirî, talankirina sîstematîk a mal û milkê xelkê, guhertinên demografîk ên bi zanebûn û ferzkirina pereyê Tirkî û mufredatên Tirkî li dibistanan pêk dihat. Dagirkirin tenê ya axê nebû; ew heta jêbirin û jiholêrakirkna nasnameyê jî berfireh bû.

Îro, piştî hilweşîna rejîma Esad, Tirkiye ber bi qonaxeke sofîstîketir û xeternaktir ve diçe: Tiştê ku ew nekarîbû bi zorê li perava rojavayê Sûriyeyê bi dest bixe, bi pere dikire. Çavkaniyên pêbawer ên li herêmê eşkere kirine ku welatiyên Tirkiyeyê, li Keseb, Ras el-Basît û Banyasa li perava rojava milk dikirin, hêdî hêdî ber bi gundewarên Humsê û Çola Sûriyeyê ve berfireh dibin. Heta niha bi rêya “Şîrketa Îdarî ya Îktîfa” zêdetirî 4,000 donim bi dest xistine. Dagirkirina bi zorê li bakur û dagirkirina bi peymanan li rojava projeyek e ku bi amûrên cûda tê pêkanîn e.

Îsraîl, dijminê Tirkiyeyê li ser erdê, lê şirîkê wê di parçekirinê de ye

Nakokiya li vir di nihêrîna pêşîn de eşkere xuya dike. Îsraîla ku di mehên dawî de li dever, kombûn û baregehên Tirkiye yên li Sûriyeyê dixist, çawa dikare niha ronahiya kesk bide vê berfirehbûna milkiyata Tirkiyê li rojavayê Sûriyeyê? Bersiv ew e ku Îsraîl ne li gorî hestan, lê li gorî hesabên sar û hesabkirî tevdigere. Êrîşên hewayî yên Îsraîlê qet şerekî li dijî Tirkiyeyê wekî dewlet nebûne, lê belê peyamên ku armanca wan diyarkirina qadên bandorê û xêzkirina sînoran e. Îsraîl hebûna leşkerî ya rêxistinkirî ya Tirkiyeyê li nêzî Bilindahiyên Golanê yan jî li nêzî sînorên xwe yên bakur li başûrê Sûriyeyê naxwaze, ku li wir berfirehbûna xwe ya leşkerî li Quneytra, Deraa û derdora Golana dagirkirî didomîne. Lêbelê, di heman demê de, ew li dijî wê yekê nîne ku Tirkiye enerjiya xwe li ser birêvebirina bakur û bidestxistina rojava xerc bike, madem başûrê Sûriyeyê weke qada bandorê ya Îsraîlê ya bêpêşbaz di destê wê de ye.

Hevkêşeya Îsraîlê pir eşkere ye: Sûriyeyeke ku di navbera gelek qadên bandorê de dabeş dibe ji Sûriyeyeke yekgirtî û bihêz pir çêtir e. Tirkiye li bakur û rojava serdest e, Îsraîl kontrola xwe li ser başûr berfireh dike. Êrîşên Îsraîlê peyameke bi vî rengî bû, “Nêzîkî sînorên me nebin,” lê berfirehbûna milkên nekêşbar ên Tirkiyê li perava rojava, dûrî wan sînoran, bi tevahî li derveyî xetên sor ên Îsraîlê ye û dibe ku di berjewendiya Îsraîlê bi xwe de be jî.

Modela Îskenderûnê dubare dibe

Dîrok xwe dubare dike, lê bi amûrên nûjentir. Îskenderûna Sûriyeyê ne di şerekî de, lê bi rêya guhertinên demografîk ên gavbigav û rêkeftinên navneteweyî yên ku di sala 1939’an de bi tevlîbûna wê ya fermî bi Tirkiyeyê re gihaştin lûtkeyê, hat desteserkirin. Îro, bi rêya kirîna milk û erdên li perava rojava bi heman awayî dimeşe: xwedîtiya taybet dibe sedema zêdebûna nifûsa Tirkiyeyê, ku ev jî dibe sedema îdîayên parastinê. Cûdahiya trajîk ew e ku Îskenderûn bi zexta dîplomatîk a derveyî hat desteserkirin, di heman demê de ev dever bi razîbûna navxweyî ya eşkere ya Sûriyeyê têne desteserkirin, ku vegerandina wan a pêşerojê li ber her dadgeheke navneteweyî pir dijwar dike.

Nexşeya nû ya Sûriyeyê

Tiştê ku îro li ber me şekil digire ne tenê proseya milkiyatkirinê ye, lê belê dîzayna pêşeroja Sûriyeyê ne: Li bakur, dagirkeriya rasterast a leşkerî ya Tirkiyeyê li Efrîn, Serê Kaniyê û Spî hsye. Li rojava û peravê, berfirehbûna milkkirina rêxistinkirî ya Tirkiyeyê pêk tê. Li başûr, berfirehbûna leşkerî ya Îsraîlê li dora Bilindahiyên Golan, Dera û Quneytrayê zêde dibe.

Niha Sûriye ji du aliyan ve, bi du rêbazên cuda hatiye dagirkirin. Aliyê herî xeternak ew e ku ev dagirkirina nerm wêneyên qurbaniyan ji bo hişyarkirina wijdanê navneteweyî nahêle, lê belê belgeyan li pey xwe dihêle. Dema ku erd bi awayekî qanûnî tê firotin, azadkirina wê ji azadkirina wê ji hêzeke dagirker pir dijwartir dibe.

Biloka hundirîn ku dikare nexşerêya siyasî ya Îsraîlê biguherîne!

Ji bo hilbijartinên Israîlê amadekarî tên kirin, bilokeke siyasî li hemberî hikumeta Netanyaho hatiye avakirin, pê re jî ji ber tirsa têkçûnê hewldanên Netanyaho hene ku vê bilokê vala derxîne û hebûna desthilatdariya xwe berdewam bike.

Hemza Sêvo/ Qamişlo

Amadekariyên hilbijartinên Israîlê têne kirin

Qada siyasî ya Israîlê ji bo hilbijartinên 26'emîn ên Knessetê amadekariyan dike, ev hilbijartin dê di 27'ê Cotmeha 2026'an de an jî dibe ku zûtirîn dem de werin plankirin, ji ber ku partî û siyasetmedar ji bo jinûveşekildana nexşeya hilbijartinê dixebitin. Ji şerê qirkirinê yê ku di Cotmeha 2023'an de dest pê kir ve, partiyên nû hatine damezrandin û çend kesan ragihandine ku ew tevlî blokên cûrbecûr dibin. Rapirsînên raya giştî destnîşan dikin ku hîn ti tîmek ji bo bidestxistina 61 kursiyan bêyî avakirina hevpeymaniyek bi partiyên Ereb re ji bo damezrandina hikumetekê bi ser neketiye. Endamên Knessetê rasterast nayên hilbijartin, lê bi rêya lîsteyên partiyan têne hilbijartin. Xala 4'emîn a zagona bingehîn a Knessetê destnîşan dike ku endamên Knessetê divê bi rêya hilbijartinên giştî, neteweyî, rasterast, wekhev, veşartî û rêjeyî werin hilbijart .Lîsteya ku beşdarî hilbijartinan bû, divê rêjeya serxistinê derbas bike, rêjeya wê divê ji sedî 3.25 be ango nêzîkî 4 kursiya. Knesset her 4 salan tê hilbijartin.

Israîl di qonaxa siyasî ya hestiyar re derbas dibe

Israîl di qonaxek siyasî ya hestyar re derbas dibe, hem jî nîqaş li ser hilweşîna muhtemel a hikumeta serokwezîr Benyamin Netanyahu tê kirin, hem jî îhtîmala hilbijartinên pêşwext ku dikarin rewşa siyasî ya navxweyî ji nû ve dîzayîn bidin û bandorê li ser rêya şer û aloziyên herêmî bikin, zêde dibin. Li gorî raporên rojnameyên Amerîkî û Brîtanî, di nav de The Guardian, krîza heyî êdî ne tenê wekî nakokiyên di nav koalîsyona hikumetê de tê dîtin, lê belê wekî nîşaneya ji guhertineke siyasî ya berfirehtir e, ev yek jî dikare siberoja Netanyahu wî di hikumetê de di serdema pêş de diyar bike. Kirîza siyasî bi giranî li ser nakokiyên di derbarê efûkirina Cihûyên ultra-Ortodoks (Haredim) ji xizmeta leşkerî ye. Hêjayî bibîrxistinê ye ku ev mijar di nav şerê berdewam û bikaranîna hêzên yedek ên Îsraîlê de ji nû ve derketiye holê. Li gorî raporên welatên rojavayî, partiyên olî yên ku bi Netanyahu re hevalbend in, piştî ku lihevkirin di navbera wan û Netanyahu de ji bo hilbijartina çênebû, gefên hilweşandina hikumetê dest pê kirine. Lê belê ev kirîz ji mijara Haredim kûrtir diçe, eşkere dibe ku Îsraîl ji êrişa 7'ê Cotmeha 2023'yan ve kirîzek kûrtir dijî. Netanyahu niha bi zextek zêde re rû bi rû maye, di serî de rexneyên navxweyî yên li ser birêvebirina wî ya şer, di heman demê de nerazîbûnên malbatên girtiyan û kirîzek baweriyê bi sazûmana siyasî re. Herwiha gelek doz û darizandinên gendeliyê di nava sazî û dezgehên hikumetê de hene. Ji ber van sedeman opozîsyona hikumeta Israîlê dest bi jinûverêxistinbûnê kiriye, ew li benda hilbijartinek zû ye, bangên Knessetê ji bo hilweşandina parlamentoyê û lidarxistina hilbijartinên nû di rojevê de ye. Ev yek gav dikare nexşerêya siyasî ya Israîlê bi tevahî ji nû ve xêz bike. Eger hilbijartinên pêşwext werin lidarxistin, Israîl dê di senaryoyên siyasî yên xeternak re derbas bibe, ji nakokiya navxweyî û hikumetên lawaz ên dubarekirî bigire heya derketina hevpeymaniyek opozîsyonê ku hewl dide rêbazekî nû ji bo birêvebirina şer û têkiliyên navneteweyî pêşkêş bike, nemaze ji bo mijara binpêkirinên wê derheqê Filestînê.

Bilokeke ku dikare Netanyahu têkbibe

Li hemberî Serokwezîrê Îsraîlê Benyamin Netanyahu, Yair Lapid ê navendî û Naftali Bennett ê rastgir ragihandin ku ew partiyek nû ya bi navê 'Bi hev re' (Bihad) ava dikin da ku beşdarî hilbijartinên ku dawiya Cotmehê were lidarxistin bibin. Çiqasî pirs li ser îhtîmala ku ev hevpeymaniya nelihevhatî serokwezîrê ku 18 sal in di gelek serdeman de li ser kar e, bi bin bixin jî, gumanan li ser îhtîmal hene ku hilbijartin bi tevahî werin betalkirin ji b xelaskirina Netanyahu ji têkçûnê. Bennett di 26'ê Nîsanê hevpeymaniya xwe bi serokê opozîsyonê Lapid re ragihand û di daxuyaniyek hevbeş de ev gav wekî gava herî Sihyonîst û welatparêziyê ya ku heya niha ji bo welatê wan hatiye avêtin bi nav kir. Bennett got, "Îşev em dibin yek û di bin serokatiya min de partiya 'Bi hev re' ava dikin. Partiyeke ku dê bibe sedema serkeftinek mezin û serdemek nû ji bo welatê me yê bedew bide destpêkirin."

Çawa Netanyahu xwe ji xefka têkçûnê bide hêlekê

Ji bo berdewamiya desthilatdariya xwe, Netanyahu stratejiya xwe ya siyasî ya siberojê li ser sê stûnên sereke ava dike. Ya yekem şer û aloziya herêmî bi kar tîne da ku xwe wekî kesayetiya nimûneyî ya herî bilind a Îsraîlê ji nû ve bi cih bike. Stûna duyemîn xurtkirina kesayeta wî di nav raya giştî ya Îsraîlê de wekî kesayetiya ku dikare aramiyê vegerîne piştî têkçûnên 7'ê Cotmeha 2023'an. Stûna sêyemîn jî di çarçoveya jinûveşekildayîna tevgera rastgir bi rêya qelskirina kesayetiyên dijber û xurtkirina desthilatdariya li ser partî û saziyên dewletê, di nav de saziyên ewlehî û leşkerî herwiha hêza Şabak.Netanyahu hewl dide ku di nav tîma rastgir de rewşek wekî xurtkirina desthilatdariya siyasî biafirîne, ji bo xwe bike kesayetiya bijartî ku di serdema pêş de dê dijwar a neyê derbaskirin. Bi van sê stûn û rêbazan Netanyahu dikare xwe di hilbijartinan de bi ser bixîne û xwe ji xefka têkçûnê rizgar bike.

Sînaryonyên ku wê bi hilbijartinan re werin

Hilbijartinên pêşerojê yên Îsraîlê di şert û mercên herî hestyar ên siyasî û ewlehiyê de tên amadekirin, nexasim di berdewamiya şerê Îran, Israîl û Amerîkayê de. Piştî şerê Xezayê û kirîza navxweyî ya ku ji êrişên 7'ê Cotmeha 2023'an ve zêde bûne, piraniya raya giştî ya Îsraîlê li ser şêweya rêvebirina Serokwezîr Benyamin Netanyahu rexne dikin. Ev rewş bûye sedem ku opozîsyon hewl bide koalîsyonek nû ava bike armanc jê ew e ku desthilatdariya rastgir û olperest a Netanyahu bi dawî bike. Eger Netanyahu di hilbijartinan de têkbiçe û kesayetên wekî Yair Lapid an Naftali Bennett bên ser hukim, siyaseta Îsraîlê dikare di gelek waran de biguhere, lê ev guhertin ne bi awayekî bingehîn û zû dê çêbibin. Di mijara Filestînê de, hukumetek nû dikare li hember siyaseta hişk a heyî nermtir be. Lapid û çend kesayetên navendî destnîşan dikin ku berdewamkirina şer û firehkirina niştecihbûnên Cihûyan li Filistînî, Îsraîlê dixe nav pirsgirêkeke mezin. Ji ber vê yekê eger opozîsyon were ser hukim tekez e ku axaftinên siyasî bi Filistîniyan re ji nû ve dest pê bikin an jî asta şer li Xezayê wê were daxistin. Li herêma Rojhilata Navîn, her hukumeteke Îsraîlê dê hewl bide bandora Hêzên Pasedaran û hêzên piştgirê wê di herêmê de sînordar bike, di serdema heyî de dixwaze baskên Îranê ji koka wê ve li Îraqê bibire. Israîl di dema heyî de hêzeke şerxwaz e li herêmê ev yek jî ji bo bidestxistina berjewendiyên xwe yên stratejîk e. Di siberojê dibe ku hukumetek nû vê şerxwaziyê ji holê rake û bi awayekî dîblomatîk tevbigere. Israîlê gelek caran êrişên asmanî li Sûriyê kirin da ku armancên girêdayî Îranê bixe bin hedefê, di heman demê de ev yek piştî guhertina rêjîmê bi hikumeta veguhêz heta roja îro jî berdewam e. Eger opozîsyon were ser hukim, dibe ku ev êriş bi awayekî kêmtir werin pêkanîn da ku şerê herêmî firehtir nebe. Herwiha guhertina hukumetê dikare têkiliyên Israîlê bi Amerîka û Ewropayê re jî biguherîne. Netanyahu di van salên dawî de bi gelek serokên rojavayî re ket nav nakokiyan, nemaze ji ber siyaseta wî ya li Xezayê û reformên dadweriyê. Hukumetek piştî hikumeta Netanyahu eger çêbibe, dikare hewl bide wêneyê Îsraîlê li cîhanê baştir bike û piştgirîya navneteweyî ji nû ve bi dest bixe. Di heman demê de, welatên Ereb ên ku peymanên bi Îsraîlê re kirine dê bi rengekî cuda û danûstandineke cuda têkiliyê bi Israîlê re ava bikin. Eger Netanyahu têkbiçe, dibe ku di siyaseta Îsraîlê de nermbûnek were dîtin, dibe ev nerbûn jî tektîkî û streatejîk be, lê siyaseta bingehîn ya ewlehiyê û serweriya herêmî dê bi awayekî mezin neyê guhertin. Hilbijartinên pêşerojê ne tenê ji bo Israîlê girîng in, lê dikarin bandorek mezin li ser rewşa Filistînê, Sûriyê û aramiya Rojhilata Navîn tevî cîhanê jî çêkin.

Sêgoşeya ku aboriya şer a Îranê ser piyan digire

Pêjder Altan

Tora lojîstîka tarî ya ku ji seyarên cenazeyê bigire heya parçeyên dronan, qedera heremê jinûve dinivîsîne.
Em ketine serdemekê ku piştgiriya leşkerî û teknolojîk a ku Tirkiye, Rûsya û Çîn didin Îranê êdî "operasyoneke veşartî" nîne. Ev eksena sêalî tenê şiyanên dronên Îranê berfireh nake; di heman demê de stratejiyeke piralî ya ku rasterast bandorê li ser hevsengiya hêzê li herêmê, pirsgirêka Kurd û pêşeroja Sûriyeyê dike pêk tîne.
Li gor nûçe analîza malpera lekolin.org, di 13 gulan a 2026'an de MÎT'ê, motorên dronan û qartên elektronîkî yên hesas bi rêya deriyên sînor ên Gurbulak, Bazargan û Asandiri di kamyonên mohrkirî de wekî "kelûpelên bazirganî" ji Îranê re hatine veguhastin. Ji aliyê din ve, îstîxbarata Rûsyayê mûşekên 9M336 û cîhazên astengkirinê yên milê xwe radestî hêzên ewlehiyê yên Tirkiyeyê kiriye; tê ragihandin ku bi tevahî 18 sewqiyat hatine kirin.
Di nava wan de parçeyên pir qrîtîk ên wek e; motorên Lîmbash a ji aliyê Çînê ve hatiye çêkirin, sensorên dron û qertên tevgerkirinê, motorên kontrolkirina baskên wan, cîhazên taybet ên ku sinyalên keştiyên şer ên Amerîkayê digirin, sîstemên Jammîng ên Rûsî, çîpên Rûs ên ku entegreyê torên ewlekariyê yên Îranê ve girê didin, hene. Ev hemû amûr, bi çeşîdên Şahed, Arash, Mohajer ên Îranê ve tên montekirin û ji bo di operasyonên li hemberê Amerîka û Îsraîlê de bi awayek bibandor bikar bînin.
Ev tablo nîşan dide ku Tirkiye ne tenê bûye barkêşek lojîstîkî, di heman demê de bûye xelekek girîng di zincîra teknolojiya şer a Îranê de.
Ev kordînasyona sê alî di sewqiyatên ji bo Hizbûllahê ya bi riya Sûriyeyê de jî derdikevin pêşberê me. Rêyek bi rêya kesekî bi navê kod Ebû Usama Hac Muhammed tê rêvebirin, ji Bukemalê heta Tartûsê û ji wir jî bi rêya tunelên Debusiyeyê heta Lubnanê dirêj dibe. Ev rê carinan di bin navê "veguhestina cenazeyan" de tê bikar anîn û tabûtên vala bi dizî dibin Dêrkilîseyan.
Tê gotin ku serokê HTŞ'ê El Colanî ji vê bazirganiyê dahatiyek girîng qezenc dike û MÎT, endamên Hizbullahê ji Sûriyeyê vediguhezîne Îran û Iraqê bi şertê ku HTŞ bêxeber bimîne. Ev rewş nîşan dide ku hevpeymaniyên li ser erdê êdî ne îdeolojîk in, lê bi tevahî li ser bingeha berjewendiyên aborî û taktîkî ne.
Xala herî krîtîk a vê mijarî ew e ku stratejiya hêzên cîhanî ya dorpêçkirina Îranê û polîtîkayên dewletên herêmî yên tepeserkirina tevgerên Kurdî bi hev ve girêdayî ne. DYA naxwaze bêyî çareserkirina pirsgirêka Îranê bi Tirkiyeyê re bikeve nava pêvçûnekê; Tirkiye jî vê valatiyê bikar tîne da ku destkeftiyên Kurdan paşde bixe.
Dema em li van agahiyan dinerin, bûyera ku beşek mezin a Dêrazorê di bin avê de ma jî pêve girêdayî ye. Tirkiye destpêkê ava bendavên ser Çemê Firatê vekir û gelê Dêrazorê yê li hemberê dewleta Tirk û hikumeta demkî ya Şamê serî rakiribûn ceza bikin. Hem jî li hemberê xeta pêşketina Îsraîlê ya di xeta Suwêdayê û Deraa de çêdibe rawestîne. Lewra bûyera felaketa ku li Dêrazorê çêbû Tirkiye hema bi lez Weqfa Alîkariya Însanî (ÎHH) şande Dêrazorê. Jixwe ji aliyê her kesî ve tê zanîn ku ev İHH kar û barê MÎT'ê yê di bin navê alîkariyê de dike ye. Wek e din jixwe ji ber heqareta ku ji devê bavê El Colanî ya ji bo gelê Dêrazor serf kiribû, xwe bide efukirin el Colanî bi xwe çû Dêrazorê.
Ji bo vê yekî ger em werin ser mijara xwe ya esasî, em dikarin bibêjin herêm dikşînin nav mîmartiya şerekî nû.
Ji ber ev sêalîya (Tirkiye-Rusya-Çîn) ku piştgiriya leşkerî dide Îranê, tenê ne hevkariyek teknîkî ye, stratejiyekî ku xerîteya hêzan a Rojhilata Navîn ji nû ve xêz dike ye.
Ev stratejî; aboriya şer a Îranê ser piyan digire, Hizbûllahe mezin dike, hevsengiyên di Sûriyê de diguherîne, mesela kurdan vedugehezîne qadeke pêvçûnê ya gerdûnî. Kurt û kurmancî; Rojhilata Navîn ber bi mîmartiyeke şer a nû ve diçe û di navenda vê mîmartiyê de êdî ne tenê Îran heye; hevkariya Tirkiye, Rûsya û Çînêh eye.

Rewşa zimanê Kurdî li çar parçeyên Kurdistanê

Her çend dewletên dagirker bi qedexekirin, asîmîlasyon û siyaseta înkarê dixwazin zimanê Kurdî ji holê rakin, lê zimanê Kurdî bi têkoşîna gelê Kurd li çar parçeyên Kurdistanê tê parastin.

Strêk Mihemed

Zimanê Kurdî di asta cîhanê de di nav 100 zimanên herî zêde tên axaftin de di rêza 59' emîn de ye. Lê belê rewşa zimanê Kurdî li çar parçeyên Kurdistanê ji ber sedemên siyasî, zagonî û rêveberî ji hev pir cuda ye, zimanê Kurdî di navbera qirkirin, asmîlîsyon û têkoşîna li hember tunekirinê de ye. Heta ku li her çar parçeyan nebe xwedî statuyeke fermî û perwerdehiya tam a akademîk, gefa windabûn û lawazbûnê bi taybetî li Bakur û Rojhilatî Kurdistanê berdewam e.

Li Bakurê Kurdistanê

Li Bakurê Kudistanê bi piranî zimanê Kurdî bi zaraveya Kurmancî û Kirmanckî/Zazakî tê axaftin, lê ew jî ne xwedî statuyeke fermî ye û qedexeyên li ser perwerdehiya bi zimanê dayikê berdewam dikin. Tenê wekî "waneya bijartî" ya herftane du saetan di dibistanên dewletê de heye, lê ji ber astengiyên rêveberî û erkdarkirina mamosteyan, ev maf nayê bicihanîn. Asmîlîsyona çandî û polîtîkayên dewletê bandorek neyînî li ser nifşên nû dikin. Rêjeya axaftina bi zimanê Kurdî di nav malbatan û ciwanan de kêm dibe. Niha di bin zexta dewletên dagirker de zimanên xwecihî bi awayekî sîstematîk tên tunekirin, di 70 salên borî de nêzî 200 ziman hatine tunekirin. Zimanê Kurdî jî yek ji wan zimanane ku gefa dagirkirin û tunekirinê li ser e û li gel vê jî metirsiya navxweyî li ser heye. Li Bakurê Kurdistanê zêdetirî 20 milyon Kurd dijîn. Pirsgirêka Kurd li Tirkiyê piralî ye û li gel pirsgirêka nasname, ewlehî, siyasî, aborî û çandî pirsgirêka qedexekirina zimanê Kurdî jî yek ji pirsgirêkên sereke ye. Zimanê Kurdî piştî zimanê Tirkî zimanê herî zêde li Tirkiyeyê tê axaftine.
Li gorî madeya 42 ya zagûna Tirkiyeyê zimanê Tirkî zimanê dayîkê yê hemû welatiyên li Tirkiyeyê ye û li gorî vê zagûna bi zimanek din li Tirkiyeyê xwendin qedexeye. Di sala 2021'an de HDP'ê li Parlamentoya Tirkiyeyê projeyek ya ji bo bikaranîna zimanê Kurdî pêşkêş kir, lê hate red kirin. Di heman salê de ji bo zimanê Kurdî li Tirkiyeyê bikeve meriyetê, gelek kesayetan bi sed hezaran îmza komkirin, lê ev yek jî hate redkirin û astengkirin.
Li gorî bîlançoyên Navenda Weşanên Zimanê Kurdî belavkirî, di nava 10 salên borî de zêdetirî 250 navendên fêrkirinê û pêşxistina ziman û çanda Kurdî li Bakurê Kurdistanê hatine avakirin. Ji vê hejmarê 200 cih girtin, herwiha nêzîkî 170 saziyên ragihandinê û çapemeniya Kurdî hatine girtin û bi dehan mamostayên zimanê Kurdî, hunermend, stranbêj, helbestvan, wênesaz ji ber ku zimanê Kurdî bikaranîne hatine girtin û hin ji wan heya niha di girtîgehan de ne. Rêxistina Efûyê ya Navneteweyî (AMNESTY) di rapora xwe ya salane de diyar kir ku dewleta Tirk axaftina bi zimanê dayîkê li Kurdan qedexe kiriye û bi hezaran xwendevan ji xwendina bi zimanê dayikê bêpar hiştine.

Başûrê Kurdistanê

Zimanê Kurdî li Başûrê Kurdistanê bi giranî zaravayê Soranî û Kurmanciya Jorîn tê bikaranînî li gorî destûra bingehîn a Iraqê zimanê fermî yê welat e. Dikare were gotin heya astekê zimanê Kurdî li Başûrê Kurdistanê tê parastin. Di hemû qonaxên perwerdehiyê de ji pêşdibistanê heta zanîngehêzimanê sereke ji bo Kurdan Kurdî ye. Lê belê ji ber bandora teknolojî û pêşketinan meyla ciwanan a ber bi zimanê Îngilîzî ve zêde bûye. Herwiha cudahiya tîpan bikaranîna tîpên erebî li şûna latînî di navbera herêmên Soranî û Kurmancî de dibe sedema hin astengiyên çandî.
Zimanê Kurdî li Başûrê Kurdistanê jî weke piraniya qadên din di nava krîzê de ye û nebûna zimanekî standard û serdestiya zimanên biyanî li ser zimanê Kurdî, krîz kûrtir kiriye. Bernameyên televizyonan û zimanê hinek medyayan metirsî li ser zimanê Kurdî çêkiriye. Herwiha di qehwexane, xwaringeh û hotel de qasî ku giringî bi zimanên biyanî tên dayîn, bi zimanê Kurdî nayê dayîn. Gelek dayîk û bav zarokên xwe dişînin dibistanên taybet û gelek zarok jî bi zimanên biyanî Îngilîzî, Erebî, Tirkî û Elmanî dixwînin. Ev yek jî wê ji bo zimanê Kurdî yê nifşê bê re wê pirsgirêkên mezin derbixîne.

Rewşa zimanê Kurdî li Rojhilatê Kurdistanê

Li gorî xala 15'an a destûra Îranê bikaranîna zimanên herêmî di medyayê de û ji bo hînkirina

wêjeyê di dibistanan de azad e, lê di pratîkê de perwerdehiya fermî tenê bi zimanê Farsî ye. Tevî zextên giran ên dewletê û girtina mamosteyên zimanê Kurdî ji bo ku waneyan bi zimanê Kurdî bidin, saziyên sivîl û pirtûkxaneyên xweser waneyên Kurdî bi tîpên aramî/erebî didin zarokan.
Zextên siyasî qedexekirina perwerdehiya fermî û polîtîkayên navendî yên dewletê, astengiyên herî mezin in li pêşiya geşedana ziman. Di sîstema perwerdeyê ya dewleta Komara Îslamî ya Îranê de maf ji bo ziman û perwerdeyên pêkhateyên neteweyan nehatiye dayîn. Lewra li Rojhilatê Kurdistanê erkê parastin û pêşxistina zimanê Kurdî ketiye ser malbat û çalakvanên xwebexş. Çalakvanên xwebexş xwe dixin ber gef û zextên hêzên ewlekarî û leşkerî de. Bi pereyên xwe yan jî bi alîkariya xelkê pergalên xwendinê dikirin û bi zehmetî cihên lidarxistina kursan peyda dikin.
Li Zanîngeha Sine Beşa Taybet ya Ziman û Wêjeya Kurdî heye. Lê wek din di tu zanîngehên din yên Rojhilatê Kurdistan û Îranê de bi şêweyê dilxwazî jî waneyên zimanê Kurdî nayên xwendin. Li hinek zanîngehan hewla xwendina zimanê Kurdî hebû, lê hate astengkirin. Niha li Rojhilatê Kurdistanê, bi dehan mamostayên waneya zimanê Kurdî ji aliyê rejîma Îranê ve hatine girtin. Dewleta Îranê rê nade ku navendên zimanê Kurdî bên vekirin û mamostayên zimanê Kurdî digrin. Li gor bîlançoya Komeleya Perwerdeyê ya Rojhilatê Kurdistanê di nava 5 salên borî de zêdetirî 110 navendên zimanê Kurdî hatine girtin. Herwiha hate ragihandin ku bi dehan mamosteyên zimanê Kurdî jî hatine girtin ku ya herî dawî Mamosta Zara Mihemed ku 10 sal cezayê girtîgehê lê hatibû birîn û piştre bi zextên navneteweyî hate berdan.

Rojavayê Kurdistanê

Rojavayê Kurdistanê bi salên dirêje, li hember siyaseta asmîlisyonkirina zimanê Kurdî têkoşîn dike. Ji destpêka Şoreşa Rojava de li Rojavayê Kurdistanê ango li herêmên Rêveberiya Xweser Kurd di warê ziman de xwedî statuyeke fermî ne. li beramberî wê bi salên Şoreşê re li hemberî hemû cûreyên qirkirin û tunekirinê li ser zimanê Kurdî li ber xwe didin û karîbûn parastina zimanê xwe bikin. Yek ji destkeftiyên herî girîng ku gelê Kurd li Rojavayê Kurdistanê bi israr û têkoşîna xwe bidest xistiye, perwerdehiya bi zimanê Kurdî ji seretayî heta zanîngehê (wekî Zanîngeha Rojava) bi awayekî pergalî tê meşandin. Saziyên akademîk ên mîna Saziya Zimanê Kurdî (SZK) gelek pirtûk û materyalên perwerdê bi zimanê Kurdî amade kirine û pêşkêş kirin. Li kêlekî wê jî ji ber rewşa şer, nebûna îstîqrara siyasî ya navneteweyî û êrîşên li ser herêmê pergala perwerdehiyê carinan rûbirûyî astengiyan tê.
Lê di dawiya 2024'an de û di destpêka 2025'an de ji ber guhertinên ku di Sûriyê û hikumetê de çêbûne rewşa Sûriyê di hemû milan de hate guhertin û yek ji wan rewşa zimanê Kurdî bû. Di 8'ê kanûna 2024'an de Rêjîma Baas piştî desthiltdariya zêdetirî 60'ê salî hate ruxandin. Rêjîma Baas ji hewildana tunekirin û qirkrina gel û zimanê Kurdî de xwe di rêza duyemîn a piştî dewleta Tirk ango osmaniyan de digire. Bi ketina Rêjîma Baas re bi planke navneteweyî hikumeteke nû bi serokétiyeke nû a bi navê Ehmed El'Şer hate ser desthilatdariyê. Dikare weke gotin bi dirêjahiya salekê li ser derbasbûna hikumeta demkî a Sûriyê li ser desthiltdariyê re Sûriyê di nava alozî, pevçûn, kuştin û pirsgirêkan re rû bi rû man.
Yek ji mezintirîn pirsgirêkên ku niha di Sûriyê de tê jiyankirin, pirsgirêka gel û zimanê Kurdî ye. Di 29'ê Çileya 2026'an de di navbera Hêzên Sûriya Demokratîk-Rêveberiya Xweser û hikumeta demkî a Sûriyê de peymaneke hate îmzekirin, ku têde wê parastina maf, doz û zimanê Kurdî were kirin. Lê tevger û daxuyaniyên ku ji aliyê nûnerên hikumet demkî ve tên raghandin tersî vê yekê xuya dike. Guhertina navên dibistanan bi zimanê Kurdî, rakirina nivîsandina bi zimanê Kurdî li ser pankêta koşkê dadweriyê ya parêzgeha Hesekê û hwd… Li Rojavayê Kurdistanê pirsgirêk, şerê hebûn, nebûn û têkoşîna li hember guhertinan tê jiyankirin.